

Regnbuefamiliers døtre og sønner

Å forhandle med dominerende oppfatninger av
familie og foreldreskap

Jorid Krane Hanssen

Ph.D i sosiologi

Universitetet i Nordland
Fakultet for samfunnsvitenskap

PhD i sosiologi nr. 13 (2014)

Jorid Krane Hanssen

Regnbuefamiliers døtre og sønner

Å forhandle med dominerende oppfatninger av familie og foreldreskap

© Universitetet i Nordland

ISBN: 978-82-92958-12-4

Trykk: Trykkeriet UiN

Universitetet i Nordland

8049 Bodø

www.uin.no

Alle rettigheter forbeholdes.

Kopiering fra denne bok skal kun finne sted på institusjoner som har inngått avtale med Kopinor og kun innenfor de rammer som er oppgitt i avtalen.

REGNBUEFAMILIERS DØTRE OG SØNNER

Å forhandle med dominerende oppfatninger av familie og foreldreskap.

Jorid Krane Hanssen

Ph.D i sosiologi

Universitetet i Nordland
Fakultet for samfunnsvitenskap

Forord

Ideen til dette studiet ble unnfanget for mange år siden, men selve iverksettingen kom ikke skikkelig i gang før jeg flyttet til Danmark vinteren 2004. Da det etter hvert gikk opp for meg hvor lite forskning som fantes akkurat på denne tematikken, ble engasjementet enda sterkere. Særlig spennende ble det da deltakerne begynte å melde seg, og det var en udelt glede å kjøre rundt i Danmark og - etter hvert i Norge - sammen med "forskningsassistentene" mine, samboer Randi og hunden vår "Spiff", for å gjøre intervjuene. Deltakernes sjenerøsitet i form av hva de fortalte om sin oppvekst og refleksjonene knyttet til denne, gjorde meg både imponert og ydmyk. En ubeskrivelig stor takk til hver og en av dem – de danner uten tvil ryggraden i denne avhandlingen.

En stor takk skal også veileder Anne-Jorunn Berg ha; både fordi hun var den første som motiverte meg til å begynne arbeidet med avhandlingen, og for at hun sa seg villig til å være veileder. Biveileder Trine Annfelt behøver også takk. Hennes skarpe analytiske blikk har vært viktig for meg særlig i den første fasen av arbeidet.

Uvurderlig hjelp og støtte har også Johans Sandvin gitt meg. Allerede under arbeidet med første artikkelen – før dette ble et doktorgradsstudium – ga han meg råd og veiledning, og det har han fortsatt med stort sett under hele avhandlingsforløpet. Tusen takk for din sjenerøsitet og alltid åpne dør, Johans.

Uten gode kollegaer, masse humor og galskap hadde dette arbeidet kanskje blitt tyngre enn det har vært. Menneskene på fakultet for samfunnsvitenskap – og særlig de tilknyttet sosialarbeiderutdanningene – har alle på forskjellig måte vært til uvurderlig støtte. Tusen takk til dere all sammen; ingen nevnt, ingen glemt.

Avslutningsvis vil jeg faktisk takke meg selv; både fordi jeg hadde mot til å ta fatt på et doktorgradsstudium, men ikke minst fordi jeg har hatt den utholdenheten som skal til for å stå distansen. Skulle så mitt arbeid inspirere andre til å studere dette spennende feltet ville det gjøre meg både glad, ydmyk og stolt.

Bodø, 27. september 2013

Jorid Krane Hanssen

INNHOLDSFORTEGNELSE

DEL I: KAPPEN

1.0 Innledning	9
1.1 Aktualisering og avgrensning	10
1.2 Min posisjon som forsker	13
1.3 Avhandlingens problemstilling og forskningsspørsmål.....	14
1.4 Avhandlingens struktur	14
1.5 Analytiske 'points of departure'	15
2.0 Normalitet – normativitet - heteronormativitet	19
2.1 Normalitet og det normative	20
2.2 Heteronormens hegemoni.....	21
2.3 Oppsummering.....	23
3.0 Familie; tradisjoner, praksiser og mangfold	25
3.1. 'Regulative traditions' og 'meaning-constitutive traditions'	25
3.2 "Doing family" heller enn "being family"	27
3.3 Et queer-analytisk familieperspektiv.....	29
3.4 Biologiens betydning for familie og foreldreskap	31
3.5 Oppsummering.....	32
4.0 Den politiske familieheteronormering.....	35
4.1 Fra partnerskap til ekteskap i Norge	35
4.2 Fra partnerskap til ekteskap i Danmark	36
4.3 (U)synliggjøringen av barn og unge med likekjønnede foreldre.....	38
4.4 Nye reproduksjonsteknologier i det politiske landskap.....	40
4.5 Oppsummering.....	42

5.0 Metode	43
5.1 Innledende betraktninger	43
5.2 Utvalget	44
5.3 Prosessen.....	46
5.4 Intervjuene	48
5.5 Selvbiografiene.....	51
5.6 Refleksjon over intervju og selvbiografi som metoder	53
5.7 Analysen	53
5.8 Troverdighet, overførbarhet og pålitelighet	55
5.8.1 Bekreftbarhet og metodekritisk refleksjon.....	57
6.0 Kort presentasjon av avhandlingens tre artikler	63
7.0 Oppsummerende diskusjon; Regnbuefamiliers døtre og sønner	67
7.1 Avhandlingens bidrag; forhandlinger med heteronormen.....	67
7.2 "Regulative traditions" og "meaning-constitutive traditions"; hensiktsmessige innramminger til analysen?.....	69
7.3 Framtidige diskurser om familie	70
7.4 Avsluttende kommentar	73
Litteraturliste	75
Vedlegg 1 Informasjonsbrev	
Vedlegg 2 Intervjuguide	
Vedlegg 3 Informasjon om "Å skrive min historie"	

DEL II: Artikkel I-III

Artikkel I:

Homoseksuelle foreldre - (u)vanlige familier? Ungdom, unge og voksnes oppveksterfaringer fra familier med homoseksuelle foreldre. *Dansk Sociologi*, 18(3): 9 – 24, 2007

Artikkel II:

My Rainbow Family – Discomfort and the Heteronormative Logics. *Young*, 20(3): 237 – 256, 2012

Artikkel III:

The Donor Figuration: A progenitor, father or friend? How young people in planned lesbian families negotiate with their donor.

Artikkelen er re-innsendt tidsskriftet *Sexualities* etter to refereegjennomganger.

DEL I

KAPPEN

'Given homosexuality, in this Euro-American population in this Euro-American culture, it is not surprising that lesbians and gays fell in love just as the rest of the population does, that they often form more or less lasting couple relations, not polygamous or polyandrous relations, and that they often, but not always, want to have kids and form families. It is a very rare goldfish that does not think living in a fish bowl full of water is a Good Thing.

The basic point here is that "culture" is indeed the "hegemonic discourse". It envelops the individual and imposes its forms not simply by punitive sanctions, but not entirely without them either. It is the "morally" right way, the practically right way, the easiest way; it is what you should do, and what most people do do. But it is not airtight. For whatever reason, often without reason, some people just do not buy into the hegemonic discourse. But they do not just go off on a toot in any which direction. They go off on a toot that is always (!) oriented toward or away from the hegemonic cultural discourse, very often in an opposite direction. But hardly anybody toots off by founding a society for sex with Canada geese'.

(David M. Schneider 1997:273)

1.0 Innledning

Ovenstående utdrag er hentet fra David Schneiders lille artikkel; *The Power of Culture: Notes on Some Aspects of Gay and Lesbian Kinship in America Today*. Ved dets fokus på kulturens normative anvisninger, rammer utdraget inn mye av avhandlingens diskusjoner om hvordan lesbiske, homoseksuelle og deres barn og unge kontinuerlig forhandler med det Schneider kaller de "hegemoniske diskursene". Ved å analysere familiemangfoldet de representerer, synliggjøres deres forhandlinger og utfordringer med de dominerende diskursene.¹

¹ Begrepet *diskurs* benyttes på mange forskjellige måter, både innenfor og mellom ulike teordisipliner (Svarstad 2001). I denne avhandlingen vil jeg støtte meg til I. Neumanns definisjon av begrepet. Han definerer diskurs som "et system for frembringelse av et sett utsagn og praksiser som, ved å innskripe seg i institusjoner og fremstå som mer eller mindre normale, er virkelighetskonstituerende for sine bærere og har en viss grad av regularitet i et sett av sosiale relasjoner" (2001:18).

1.1 Aktualisering og avgrensning

Temaet for denne avhandlingen er regnbuefamilier.² Nærmere bestemt er avhandlingen en studie av hvordan personer som har vokst opp i *danske og norske regnbuefamilier*, ved sine praksiser og erfaringer forhandler med dominerende oppfatninger av familie og foreldreskap. Bakgrunnen for studien er undringen over de mange ulike synspunkt og utsagn som har kommet fram i politiske diskusjoner, i dokumenter og i media om hvordan det vil være – og ikke minst er - å vokse opp med likekjønnede foreldre.³ Diskusjonene handler mellom annet om hvorvidt likekjønnede par skal ha rett til å adoptere barn, om lesbiske par skal ha rett til assistert befruktning og ikke minst hvorvidt foreldre av samme kjønn kan utøve foreldreskapet på samme (les: like god) måte som heteroseksuelle foreldre. I tillegg stilles det spørsmål om hvorvidt manglende rollemodeller av ulikt kjønn vil kunne føre til at barna utvikler en atypisk kjønnsatferd – og i verste fall utviklingsmessige avvik – og videre hevdes det gjerne at barnet vil kunne utsettes for mobbing og ekskludering fra sosiale sammenhenger og vennerelasjoner ved å vokse opp hos likekjønnede foreldre. Enkelte av disse forholdene er i dag regulert inn i ulike lovverk, mens den for tiden mest aktuelle diskusjonen dreier seg om eggdonasjon og surrogati og hvorvidt det å få barn er en ”menneskerett”.

Ovenstående kan sees i lys av forestillinger om at foreldreskapet bør bestå av to kjønn og at dette fortsatt bør være den bærende familiekonstellasjonen i samfunnet. Forestillingene kan knyttes til et samfunnssyn hvor heteroseksuelle familier og foreldreskap og heteroseksualitet generelt, blir sett på som det normale og ønskelige. Diskusjonene synes imidlertid å mangle minst en dimensjon; nemlig det faktum at mange barn og unge faktisk

² Begrepet *regnbuefamilie* defineres som: ”familieformer i en bredere forstand og bliver brugt til at betegne familietyper, som ikke passer ind i den traditionelle kernefamilie, forudsat at en eller flere personer i regnbuefamilien identificerer sig som homoseksuel, bisexuel eller transseksuel” (Barr 2009:22).

³ I Norge har tematikken vært viet størst oppmerksomhet i perioden 1990 – 2010, og helst i forbindelse med de to odelsproposisjonene Ot.prp. nr. 32 (1992-1993) *Om lov om partnerskap (partnerskapsloven)* og Ot.prp. nr.33(2007-2008) *Den felles ekteskapsloven for heterofile og homofile par (ekteskapsloven)*. I Danmark har særlig diskusjoner om rett til donorinseminasjon i det offentlige helsevesen vært på agendaen, og i 2007 ble dette vedtatt. Sommeren 2009 ble likekjønnede par sin rett til adopsjon vedtatt, og i juni 2012 vedtok Folketinget en kjønnsnøytral ekteskapslov.

allerede vokser opp eller har vokst opp med likekjønnede foreldre.⁴ I tillegg er deres erfaringer i svært liten grad belyst gjennom forskning, slik at kunnskap om hvordan *de selv* lever og opplever sin hverdag er relativt begrenset.

I Skandinavia har det vært gjennomført få studier hvor barn og/eller unges egne historier om å vokse opp i regnbuefamilier har vært det sentrale forskningsfokus. I Sverige ble det i 2001 levert en offentlig utredning til Riksdagen i forbindelse med diskusjonen om hvorvidt likekjønnede skulle få adoptere barn. I utredningen ble det gjennomført tre undersøkelser av barn og unge som hadde vokst opp med likekjønnede foreldre (SOU 2001:10). I Norge eksisterer det enkelte hovedfagsoppgaver (se bl.a. Heyerdal 1992; Saur Stiklestad 2003), hvor studentene har intervjuet unge som har vokst opp med lesbiske mødre. Heller ikke i Danmark eksisterer det noen omfattende forskning på temaet. Så langt jeg har klart å undersøke, finnes det en artikkel fra 1984 om barn med lesbiske mødre (Haack-Møller & Møhl 1984), og i tillegg publiserte Søren Laursen⁵ - mangeårig aktivist i Landsforeningen for bøsser, lesbiske, biseksuelle og transpersoner (LBGT) – i 2008 en undersøkelse om regnbuefamiliers forhold i Danmark.

I rapporten *”Regnbågsfamiljers ställning i Norden. Politik, rättigheter och villkor”* (Barr 2009) antydes det at det i nordisk sammenheng (referert til landene Danmark, Norge

⁴ I perioden 1993 til 2010 var det i følge Statistisk sentralbyrå 486 registrerte partnerskap og/eller ekteskap mellom likekjønnede som rapporterte at de hadde ett eller flere barn fra tidligere forhold. Imidlertid framgår det ikke av statistikken hvor mange barn det var snakk om eller hvor gamle de var (Wiik, Seierstad og Noack 2012).

For perioden 2000 til 2011 var det født 661 barn ved hjelp av assistert befruktning. Det totale antallet norske barn i regnbuefamilier er derfor i følge statistikk mellom 1.100 og 1.200 (Wiik, Seierstad og Noack 2012; se også Fjær og Backe-Hansen 2013). Tallene omfatter imidlertid kun familier som har inngått ekteskap eller partnerskap, og siden det ikke eksisterer offentlig statistikk over hvor mange kvinner som har fått assistert befruktning for eksempel i Danmark, er det grunn til å anta at antallet barn i regnbuefamilier i realiteten er høyere.

⁵ Undersøkelsen baserte seg på et spørreskjema sendt til regnbuefamilier i LGBT, og ligger tilgjengelig på Internett (se litt.lista). I tillegg presenterte i 2009 Laubjerg, Christensen & Petersson funn fra en dansk undersøkelse om psykisk status for stebarn og adopterte. Her kom det fram at kun en type adopterte; de som falt inn under *’registered partner’s adoption of the other partner’s child’* hadde en lavere risiko for å komme i kontakt med psykiatrien, enn ikke-adopterte. Imidlertid hevder forskerne at; *’it seems that being a registered partner’s child may have a protective effect, but the number is too small to draw any final conclusions’* (2009:7).

og Sverige) ikke finnes særlig forskning vedrørende regnbuefamilier. Videre konkluderes det med at den nordiske forskningen *”tager enten udgangspunkt i en analyse af praksis- og aktørniveauet i forbindelse med regnbuefamiliers liv eller undersøger historiske og politiske diskursers opfattelse af homoseksualitet og familiekonstruktioner”* (Barr 2009:164). Det antydes videre at det ikke foreligger undersøkelser som forener begge perspektivene, noe som gjør det vanskelig å danne seg et samlet bilde av regnbuefamiliers situasjon i Skandinavia.

Hoveddelen av studiene innenfor området er fra USA og Storbritannia⁶, og et gjennomgående trekk er at disse som oftest er psykologiske studier som sammenlikner barn som vokser opp i lesbiske hushold med barn som vokser opp hos enslige heteroseksuelle mødre (se bl.a. Patterson 1994; Tasker & Golombok 1995 og 1997; Flaks, Fischer, Masterpasqua & Joseph 1995; Stacey & Biblarz 2001; Wainright, Russell and Patterson 2004; Wainright & Patterson 2008; Golombok & Badger 2010; van Gelderen et al., 2012). Forskningen har i all hovedsak vært opptatt av å analysere hvordan barn og unge har det, primært i forhold til skoleresultater, sosialitet, kjønnsidentitet og integrering (se bl.a.: Rand, Graham & Rawlings 1982; Bozett 1987; Patterson 1994; Tasker & Golombok 1994; Flaks, Fischer, Masterpasqua & Joseph 1995; Golombok & Tasker 1995 og 1997; SOU 2001:10; Stacey & Biblarz 2001; Wainright, Russell & Patterson 2004; Tasker & Patterson 2007; Gartrell and Bos 2010). Studiene har vært av psykologisk og komparativ karakter, og knyttet til spørsmål som hvorvidt barn og unge som vokser opp i regnbuefamilier er annerledes eller oppfattes avvikende i forhold til barn og unge som vokser opp med heteroseksuelle foreldre. Er de utstøtte eller integrerte? Blir de mobbet og plaget? Er de preget av å mangle rollemodellene mor og far, og hvilke utslag får i så fall dette?

Ovenstående forskning har som felles trekk å sammenlikne de som befinner seg *”utenfor”* normalitetsforståelsen i kulturen, med de som befinner seg innenfor. Disse komparative, psykologiske studiene kan ha bidratt positivt til å avkrefte myter og stereotyper om regnbuefamilier, men ved deres normaliserende tone kan de også ha bidratt til – om ikke med hensikt – å forsterke heteronormative og homonegative oppfatninger om kjønn, seksualitet og familie (Stacey & Biblarz 2001; Goldberg 2007). Til tross for at

⁶ De senere årene har det også kommet flere studier fra Nederland, Belgia og Tyskland.

komparasjonen kan synes å ha likeverd som bærende prinsipp kan dette fokus altså ha gitt næring til et vedlikehold av dikotomiene normalitet/avvik, naturlig/unaturlig, hetero/homo.

I denne studien har utvalget vært "minoriteten", nærmere bestemt personer som har vokst opp i *regnbuefamilier*. Det betyr at også jeg har basert studien på den dominerende dikotomien hetero/homo. Det er vanskelig å komme utenfor slike dikotomier. Objektiveringen av en kategori (her personer som har vokst opp med likekjønnede foreldre) forutsetter implisitt (minst) en annen kategori (personer som har vokst opp med foreldre av ulikt kjønn). Det er imidlertid ikke dikotomien i seg selv som er problemet, men normeringen av den i termer av rett/galt, normal/avvikende eller overordnet/underordnet, eller komparative studier designet for om mulig å bekrefte heteronormativitetens gyldighet. Dikotomier er ikke normative i seg selv, og kan like gjerne danne utgangspunkt for motstrategier, identitetspolitikk eller subversjoner (Butler 1990).

Formålet med denne studien er ikke å foreta en komparasjon, men å analysere erfaringer med å vokse opp i regnbuefamilier basert på beretningene til personer med likekjønnede foreldre. Det er deres beretninger om hvilke forhandlinger og praksiser de har utøvd innenfor hverdagens hegemoniske diskurser jeg har diskutert og analysert, heller enn å sammenlikne deres praksiser og erfaringer med det å vokse opp med heteroseksuelle foreldre.

1.2 Min posisjon som forsker

Å posisjonere seg som forsker er viktig for å tydeliggjøre hvilke ståsted man snakker fra både vitenskapsteoretisk, metodologisk og personlig. Ståstedet har betydning for hvilke analytiske fokus og hvilke diskusjoner en som forsker velger, og dette er noe jeg vil komme tilbake til senere. Imidlertid vil jeg innledningsvis nevne to posisjoner jeg mener kan være sentrale for en leser å ha som bakteppe. Den ene posisjonen handler om mitt vitenskapsteoretiske ståsted. Jeg er i all hovedsak inspirert av queer-studier, særlig studier av fenomenologisk, interaksjonistisk og poststrukturalistisk art. Innen queer-studier er man blant annet opptatt av å stille spørsmål ved kulturens dominerende heteronormativitet, og familiebegrepet forstås ut fra et mangfoldsperspektiv heller enn et monokulturelt perspektiv. Den andre posisjonen handler om mitt personlige og private ståsted. Etter å ha levd et langt liv i et likekjønnet parforhold har dette bidratt til min interesse for tematikken, men det har også

ganske sikkert bidratt til mitt vitenskapsteoretiske ståsted og det fokuset jeg har hatt i mine analyser og diskusjoner.

1.3 Avhandlingens problemstilling og forskningsspørsmål

Avhandlingens problemstilling handler om *hvordan personer som har vokst opp i regnbuefamilier, gjennom sine praksiser og erfaringer forhandler med dominerende oppfatninger av familie og foreldreskap*. Fra problemstillingen er det i all hovedsak to forskningsspørsmål som har dannet grunnlaget for mine diskusjoner og analyser. Det ene spørsmålet er hvordan kulturens dominerende oppfatninger reflekteres i deltakernes oppvekstberetninger, og det andre er hvordan familie og foreldreskap forhandles og gjøres i disse beretningene.

Ovenstående er først og fremst diskutert i avhandlingens tre artikler, mens jeg i denne delen (kappen) har et metaperspektiv på hvordan familieforståelser normeres og forhandles i kulturen og politikken. Kappen inneholder i tillegg en mer utfyllende redegjørelse av metode, empiri og analyse enn hva artikkelformatet tillater.

1.4 Avhandlingens struktur

Avhandlingen består av tre artikler med meg som eneforfatter og en sammenbindende kappe. Videre i denne innledningen vil jeg trekke opp den analytiske konteksten for avhandlingen, det jeg i 1.5 kaller mine 'points of departure'. I korte trekk handler dette om en tydeliggjøring av og en diskusjon om hvordan jeg oppfatter og forstår begrepene *praksis* og *erfaring*. Jeg foretar denne tydeliggjøringen og diskusjonen hovedsakelig av to grunner. For det første er det disse to begrepene avhandlingens problemstilling er sentrert rundt, og de krever derfor en utdyping. For det andre kan begrepene forstås og tolkes relativt forskjellig alt etter hvilke vitenskapsteoretiske briller man har på. I mitt avhandlingsarbeid framstår begrepene som gjensidig avhengig av hverandre for å kunne forstå og analysere menneskelig handling og samhandling.

I kapittel 2 presenterer og diskuterer jeg begrepene normalitet, normativitet og heteronormativitet, og i kapittel 3 fokuserer jeg på hvordan familiebegrepet kan analyseres i lys av de to begrepene "*regulative traditions*" og "*meaning-constitutive traditions*" (Gross 2005). Mer presist diskuterer jeg hvordan *familie* kan forstås både som historiske og kulturelle overleveringer, og noe som gjøres og forhandles i et heteronormativt landskap. I kapittel 4 gjør jeg rede for hvordan familieforståelser normeres gjennom politiske

dokumenter i Norge og Danmark, mens jeg i kapittel 5 presenterer avhandlingens metodologiske perspektiver. I kapittel 6 gir jeg en kort presentasjon av avhandlingens tre artikler, og i kapittel 7 foretar jeg en oppsummerende diskusjon om avhandlingens bidrag til forståelsen av å vokse opp i regnbuefamilier.

1.5 Analytiske 'points of departure'

Mitt inntak til analysene i avhandlingen er inspirert av to begrep – *praksis* og *erfaring*. Begrepet *praksis* handler om hvordan våre handlinger (gjøringer) er vår primære tilgang til verden og hvordan disse bidrar til å konstituere oss som subjekter. Imidlertid dreier det seg ikke kun om å studere våre handlinger – eller fortellinger om våre handlinger. Like viktig er det å fokusere på hvordan kulturens dominerende diskurser virker inn på våre handlinger. I dette ligger en oppfatning om at praksiser er handlinger og forhandlinger det enkelte subjekt foretar i lys av kulturens normative anvisninger, og at disse medvirker til subjektivering.⁷ Et eksempel er hvordan deltakerne i denne studien forteller om sine kontinuerlige forhandlinger med heteronormen, og hvordan disse virker inn på deres praksiser i hverdagen.

⁷I avhandlingen anvender jeg begrepene "subjekt/subjektivitet/subjektivering" heller enn "identitet". Dette henger sammen med at identitetsbegrepet – til tross for at man kontinuerlig konstruerer sin identitet – kan ha en tendens til å bli oppfattet som et definert og determinerende uttrykk for hvem man "egentlig er" som menneske. Subjektivitetsbegrepet er etter mitt syn mer anvendelig for å forstå oss selv som dynamiske, reflekterende og ikke minst handlende aktører i hverdagen, siden det legger mer vekt på *gjøren* enn på *væren*. Begrepet handler altså ikke om at man *er* eller *forstår* seg selv som lik eller annerledes andre, men hva man *gjør* og hvilke posisjoner *gjøringene* fører oss inn i (Moser 2006). Jeg finner videre støtte i distinksjonen mellom "identitet" og "subjektivitet" hos Donald E. Hall, som i sin bok *Subjectivity* (2004) diskuterer nettopp dette skillet. Han påpeker dette slik: "... *one's identity can be thought of as that particular set of traits, beliefs, and allegiances that, in short- or long-term ways, gives one a consistent personality and mode of social being, while subjectivity implies always a degree of thought and self-consciousness about identity. Subjectivity as a critical concept invites us to consider the question of how and from where our identity arises, to what extent it is understandable, and to what degree it is something over which we have any measure of influence or control*" (2004:3-4).

I avhandlingsarbeidet forstår jeg også praksis som hverdagslivets relativt rutinepregede eller trivielle gjøring, og erkjennelsen av at det ofte er i det rutinemessige og trivielle noe av det mest betydningsfulle i våre liv kan forstås og/eller konstrueres (Morgan 1996). Morgan uttrykker det slik;

Practices are often little fragments of daily life which are part of the normal taken-for-granted existence of the practitioners. Their significance derives from their location in wider systems of meaning (1996:190)

I følge Morgan gis hverdagslivets praksiser mening ved at de kontekstualiseres til de systemer og posisjoner subjekter befinner seg i. Mitt anliggende i denne studien er imidlertid ikke å studere hverdagslivets praksiser, men hvordan de konstitueres i deltakernes beretninger.

Mitt andre inntak til analysene er begrepet *erfaring*. Erfaringsbegrepet er på ulike måter redegjort, diskutert og argumentert for opp gjennom historien, og begrepets betydning har variert i takt med de til enhver tid dominerende vitenskapsteoretiske posisjoner og tradisjoner (se bl.a. Williams 1983; Eikeland 1992). Et inntak til diskusjonen, er Smith's beskrivelse av erfaringer som relasjonelle (Smith 1987, 1990). De oppstår i og av en relasjon til noe eller noen, og relasjonen er det bærende for å forstå erfaringen. Smith trekker dette perspektivet fram i sin diskusjon om å ha et feministisk forskningsståsted, eller det hun benevner en "alternative sociology". Hun hevder at; "*The aim of an alternative sociology would be to explore and unfold the relations beyond our direct experience that shape and determine it. An alternative sociology would be a means to anyone of understanding how the world comes about for us and how it is organized so that it happens to us as it does in our experience*" (1990:27).

Et annet perspektiv er hvordan erfaringer formuleres gjennom språket. Dette handler om at når erfaringer artikuleres, er de allerede tolket og fylt med betydning. I sin diskusjon om erfaring, viser Scott (1991) til at vi må rette oppmerksomheten mot de historiske prosessene som gjennom diskurser har posisjonert subjekter og produsert deres erfaringer (Scott 1991). Scott sier det slik; "*It is not individuals who have experience, but subjects who are constituted through experience*" (1991:779), og hun fortsetter;

Experience in this definition then becomes not the origin of our explanation, not the authoritative (because seen or felt) evidence that grounds what is known, but rather that which we seek to explain, that about which knowledge is produced. To think about experience in this way is to historicize it as well as to historicize the identities it produces (1991:780).

Med dette skriver Scott seg inn i en Foucaultiansk og poststrukturalistisk tradisjon som handler om hvordan individer historisk gjennom kulturens og strukturens diskurser skaper seg som subjekter. Erfaring framstår dermed som en *"linguistic event"* (Scott 1991:793), og siden diskurser er noe vi deler, blir erfaringene både kollektive og individuelle.

Ahmed (2006) skiller i liten grad mellom begrepene praksis og erfaring. Hun hevder at våre kropper er formet av historier som trer fram gjennom våre holdninger og våre praksiser, nærmest avleiret i våre kropper.⁸ Hun antyder at denne forståelsen finner vi både hos Bourdieu og Butler. Hos Bourdieu gjennom hans diskusjon om Habitus; hvordan tidligere erfaringer integreres gjennom *"the matrix of perceptions, appreciations and actions"* (Bourdieu 1977:83), kroppsliggjøres og blir en forutsetning for våre bevisste handlinger og praksiser. Hos Butler i hennes diskusjoner om hvordan historien avleires ved repeterende handlinger og praksiser (Butler 1997). *"What bodies 'tend to do' are effects of histories rather than being originary"*, hevder Ahmed og fortsetter: *"We could say that history 'happens' in the very repetition of gestures, which is what gives bodies their tendencies"* (2006:56).

Slik jeg oppfatter Ahmed, handler diskusjonen om *"repeterende og kroppsliggjorte historier"* om hvordan kulturens diskurser gir kroppslige erfaringer som medvirker til nye praksiser og til hvordan vi konstituerer oss som subjekter. Et eksempel er hvordan vi forteller våre familiehistorier: I følge Ahmed kontekstualiserer vi vår familiehistorie i tid og sted og knytter den samtidig til andre familiehistorier. Ahmed hevder at våre fortellinger ikke kun handler om vår egen historie, men også om andre familiefortellinger som gjør at *"the family' itself becomes a social given"* (2006:38). Med andre ord; hvordan fortellinger om vår familiebakgrunn både medvirker til å skape oss som subjekter og til oppfatninger om *"familien"* som nærmest sosialt gitt.

⁸ Ahmed refererer her - med inspirasjon fra Husserl og Merleau-Ponty - til *history as bodily sedimentation* (2006:56).

Under denne deloverskriften har jeg redegjort for og diskutert ulike forståelser av begrepene praksis og erfaring. Deltakerne i denne studien forhandler og gjør sine praksiser og erfaringer både i møter med andre subjekter og i møter med kulturens dominerende diskurser. I artiklene trer dette fram når de for eksempel forteller om sine praksiser som følge av dominerende oppfatninger om familie og foreldreskap. Det trer også fram når de forteller hvordan interaksjonen med andre subjekter/venner skaper nye erfaringer som bidrar til at de endrer tidligere praksiser. Ett eksempel er hvordan en av deltakerne fortalte at hun i flere år gjemte unna ulike effekter som kunne identifisere hennes familiekonstellasjon når venner kom på besøk. Da hun etter hvert fortalte vennene at moren var lesbisk og fikk positiv tilbakemelding på dette, endret hun praksisen. Underforstått; hennes praksiser knyttet til kulturens normative og hegemoniske diskurser om familie og seksualitet ble endret som følge av erfaringer skapt i interaksjon med venner.

2.0 Normalitet – normativitet - heteronormativitet

I arbeidet med avhandlingen har det gang på gang slått meg hvilken hegemonisk posisjon heteroseksualiteten har i vår kultur. Dette gjelder både i henhold til oppfatninger om "normal" seksuell orientering og til dominerende oppfatninger om at "den normale familie" består av forelderkonstellasjonen mann-kvinne. Som et av de land i verden – sammen med Danmark og Sverige – hvor befolkningens toleranse for homoseksualitet og homoseksuelle er relativt høy,⁹ trer altså likevel heteronormative forestillinger fram som dominerende. Røthing og Svendsen (2008) skriver mellom annet om hvordan homotoleransen blant norske ungdommer synes å ha økt, samtidig som homofobiske – eller homonegative - reaksjonsmønstre og heteroseksuelle oppfatninger fortsatt står sterkt. Dette forklares i korte trekk ut fra at unge synes det er OK med homoseksualitet og homoseksuelle, så lenge det ikke angår den unge selv. I takt med at homoseksualitet har blitt mer akseptert og tildels assimilert i samfunnet, står altså den heteronorme orden sterkt.

⁹ Den Europeiske Samfunnsundersøkelsen 2002 (<http://www.ssb.no/vis/samfunnsspeilet/utg/200405/07/art-2004-11-03-01.html>) viser at på påstanden; "Homofile og lesbiske bør ha frihet til å kunne velge å leve som de selv ønsker" ligger svarene fra Danmark på ca. 4,3 og fra Norge på ca. 3,8. (1= Svært uenig 5= Svært enig). Dette uttrykker en større toleranse for homoseksuelles rettigheter i Danmark enn i Norge. Imidlertid varierer det hvorvidt denne toleransen er implementert i samfunnsinstitusjoner som lovverk og arbeidsliv. For videre referanser se; Hegna, Kristiansen og Moseng 1999; SOU 2001; Åmås 2001; Jakobsen 2006.

Verdiundersøkelsen 2007 (SSB 2007) viser også at støtten til kjernefamilien er høy i befolkningen, men at det har vært en viss tilbakegang i løpet av de siste 10 årene. Mens om lag 85% av de spurte på 90-tallet mente at barn behøvde et hjem med både mor og far for å få en lykkelig oppvekst, er tallet for 2007-undersøkelsen 65%. En *norsk undersøkelse fra 2012* understøtter ovenstående mønster (Hollekin, Slaatten og Anderssen, 2012). Deres funn viser at det er en omfattende støtte i den norske befolkningen for at homoseksuelle og heteroseksuelle skal ha de samme rettighetene hva angår ekteskap, og det er også en økende støtte når det gjelder retten til adopsjon. Deres funn indikerer imidlertid at bekymringer for barnas velferd ved å ha homoseksuelle foreldre framstår som den viktigste prediktoren for en negativ holdning til like foreldrerettigheter mellom homoseksuelle og heteroseksuelle.

I en artikkel basert på norske og svenske surveydata fra 2008, viser Jakobsson, Kotsadam & Jakobsson (2013) at på spørsmålet om hvorvidt homoseksuelle skal ha lov til å gifte seg, svarer 79,1% av de svenske respondentene "ja", mens 74,4% av de norske gjorde det.

2.1 Normalitet og det normative

Hvordan normeres dominerende oppfatninger i kulturen? Hvordan kan man for eksempel forstå at enkelte oppfatninger om hva som er et "riktig" familieliv og et "normalt" foreldreskap dominerer over andre? Spørsmålene er sentrale i Foucaults (1999) diskusjon om hvordan ulike maktdiskurser produserer oppfatninger om *det normale* og *normaliteten*, og at oppfatningene ikke er gitt av naturen som uforanderlige standarder man må forholde seg til. Subjekters handlinger og ferdigheter vurderes mot en optimal og normal modell som det er viktig å tilpasse seg. Likevel vil det alltid eksistere avvik fra normen, og ved å definere noe som ukjent, uplasserbart, oppløsende, uberegnelig, fremmed og avvikende, eller med Foucaults terminologi - "perversitetene" - sikres det normative idealet. Med andre ord, heteroseksualiteten behøver homoseksualiteten for å framstå som "det normale" og den ulikekjønnede foreldrefamilien behøver den likekjønnede foreldrefamilien for å framstå som "normal".

I sin diskusjon om *normalitet* viser Solvang (2006) til tre formasjoner den kan forhandles ut fra. *Den første* fokuserer på normalitet som en undertrykkende struktur, - hvordan oppfatninger av normalitet undertrykker forskjellighet og diversitet. *Den andre* omhandler hvorvidt det er mulig å identifisere det unormale som norm; altså at den rådende normaliteten utfordres og annetheten skisseres som norm. *Den tredje* formasjonen innebærer en omfavelse av normaliteten – hvor det å oppleves som "normal" og "ordinær" er hva man som mennesker ønsker å etterstrebe. Solvang definerer denne siste formasjonen ikke som et forsøk på å innskrenke annerledesheten og diversiteten, men mer "*som en lengsel mot en sosial orden*" (2006:181). De tre formasjonene bidrar i følge Solvang til å fremme normaliteten ikke bare som en undertrykkende norm, men som "*en sosialt ordnende kraft som etterspørres*" (2006:183). Han uttrykker det på denne måten:

Normaliteten som kraft finner vi både i form av nye former som setter annethet og diversitet i system, og i former som viser til forestillinger om at normaliteten representerer en besinnelse på den febrilske streben i et samfunn uten grenser for hva som kreves av oss (2006:183).

Solvangs poeng, slik jeg ser det, handler om at normalitetsbegrepet er i bevegelse. Det kan framstå med en undertrykkende kraft, men det kan også være attraktivt og en etterlengtet orden subjekter ønsker å oppnå.

Mens Solvang hovedsakelig fokuserer på begrepet normalitet, foretar Sirnes (2006) et skille mellom begrepene *normativitet* og *normalitet*. Han antyder at normativitet bygger på en meningsdimensjon som inngår i selve definisjonen av det sosiale og det samfunnsmessige, og som er retningsgivende i forhold til framtida. I følge Sirnes er normativitet substansiell. Med dette mener han at den verken kan *”reduserast til form eller strategiar, men har eit innhold som veks ut av større eller mindre kulturelle kosmologiar”* (2006:120). Normalitet derimot er i følge Sirnes ikke-substansiell. Den vokser ikke ut fra noe verdisyn som normativitet. Den kan framstå som mer eller mindre tilfeldig og behøver i liten grad å forbli som den er. Dette betyr at man kan velge å følge normalitetens krav, eller man kan la være. Basisen for normativitet er altså i følge Sirnes at mennesket utrustes med indre sosiale kart og kompass – internalisert og *”sosialisert inn i individa”* (2006:122) – mens normalitet retter individet mot ytre og etablerte oppfatninger. Individet må dermed selv finne ut hvilke kriterier som gjelder for normalitet, og deretter eventuelt *”mime”* disse (Sirnes 2006:123).

Regnbuefamilier har valgt praksiser som bryter med normalitetsoppfatninger om familie og foreldreskap. Dette medfører kontinuerlige forhandlinger med heteronormen. Imidlertid registrerer vi at de fleste regnbuefamiliers form og struktur i liten grad bryter med normaliteten. Ofte består familiene av en eller to voksne og barn(a), noe som indikerer en tilpasning til eller en *”omfavning”* av normaliteten (Schneider 1997; Solvang 2006). Imidlertid er det å tilpasse seg normaliteten ikke nødvendigvis det samme som å assimileres til den. Heller ikke at den kun oppleves ukomfortabel. Ahmed snakker om *”a discomfort which is generative, rather than simply constraining or negative”* (2004:155). Slik jeg forstår Ahmed handler ubehaget om hvordan subjekter lever med (inhabit) normalitet og normer på forskjellig måte, samt hvordan dette ubehaget kan virke genererende og produktivt og derved utfordre etablerte oppfatninger av normalitet. De ulike måtene som subjekter berøres på av heteronormen, gir derfor mulighet til *”working on the (hetero)normative”* (2004:155). For mange regnbuefamilier handler det derfor om både å posisjonere seg innenfor normaliteten, og samtidig utfordre og arbeide med heteronormen.

2.2 Heteronormens hegemoni

Hva er det som gjør heteroseksualiteten til en dominerende posisjon i kulturen? Spørsmålet handler om hvordan heteronormative oppfatninger produseres og reproduseres i kulturen,

og hvordan heteroseksualitetens dominans over homoseksualiteten praktiseres og synliggjøres.

Begrepet *heteronormativitet* ble først introdusert av kulturkritikeren Warner (1991), og brukes til å beskrive – og ikke minst kritisere – strukturelle og kulturelle forståelser som baserer seg på en binær oppfatning av seksualitet og kjønn. En slik oppfatning betyr at mennesker kan deles i to atskilte og komplementære kategorier, og de eneste seksuelle relasjonene som oppfattes som normale, er mellom to personer av motsatt kjønn. Rosenberg (2007) definerer begrepet som følgende:

Heteronormativitet representerer en forestilling om, at alle er heteroseksuelle, og at den naturlige måte at leve på er heteroseksuell. Med begrepet heteronormativitet menes de institusjoner, strukturer, relasjoner og handlinger, der opretholder heteroseksualitet som noget ensartet, naturlig og altomfattende (Rosenberg 2007:21).

Jeg oppfatter at definisjonen kan knyttes til Wright (2001) sin redegjørelse for begrepet "heterosexual supremacy". Her tydeliggjør hun hvordan; "the male/female bond is idealised as naturally spiritually, physically, emotionally and intellectually superior" (2001:278). Når heteronormativitetens forrang analyseres, legges det vekt på en kritisk granskning av de institusjoner, diskurser og strukturer hvor ideen om to stabile og komplementære kjønn skapes og opprettholdes som naturlige og selvsagte, og hvordan enkelte seksuelle orienteringer privilegieres og ansees som normale, mens andre bestemmes som avvikende, unormale og uvelkomne (Ambjørnsen 2004; Dahl 2005). Butler foretar i boken *Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity* (1990) en analyse av hvordan det i kulturen skapes en konstruert oppdeling mellom biologisk kjønn og sosialt kjønn, mellom mann og kvinne, mellom maskulinitet og femininitet. Disse kategoriseringene - eller konstruksjonene - defineres gjerne som motsetninger, og er hierarkisk plassert gjennom den obligatoriske heteroseksualiteten (1990). Dette er hva Butler kaller *den heteroseksuelle matrisen*.¹⁰ I følge

¹⁰ Butler anvender også - med inspirasjon fra Adrienne Richs' (1984) forestilling om at det eksisterer en hegemonisk modell for forståelse av kjønn - uttrykket *den obligatoriske heteroseksualiteten*. Denne tilsier at kroppene kun gis mening og oppleves sammenhengende hvis et stabilt biologisk kjønn uttrykkes gjennom et stabilt sosialt kjønn, og som gjennom obligatorisk heteroseksuell praksis plasseres i et hierarkisk forhold til hverandre. Med andre ord; for å bli kunne framstå og bli tolket som hhv. mann eller kvinne, må man også opptre eller oppføre seg ut fra hva som er kulturelt akseptert og som også plasserer mann og kvinne i et hierarkisk forhold til hverandre.

Butler eksisterer ikke kategoriene mann og kvinne i seg selv, men får kun mening innenfor en heteroseksuell forståelsesramme som framstiller to atskilte og motsatte kjønn som de eneste identitetene. Den heteroseksuelle matrisen spiller ifølge Butler en sentral rolle for hva som mellom annet ansees sosialt akseptert eller ikke akseptert, samt hva som defineres som normal eller unormal seksuell orientering. Heteroseksualiteten og andre seksuelle orienteringer struktureres og posisjoneres ut fra denne forståelsesrammen hierarkisk i forhold til hverandre.

Til tross for at vi alle lever innenfor kulturens heteronormative dominans, reproducerer eller kopierer vi den ikke mekanisk, eller med Butlers ord; *"let us remember that reiterations are never simply replicas of the same"* (1993:226). I boka *Bodies that matter* (1993) diskuterer Butler hvordan det performative – utførelsen eller framførelsen av praksiser – er repetisjoner av tidligere praksiser som dermed også øker autoriteten til disse praksisene. Ut fra en slik forståelse vil man kunne hevde at når likekjønnede par organiserer – eller repeterer – heteroseksuelle pars praksiser, vil disse praksiser få økt autoritet.

Repetisjoner av tidligere praksiser vil altså kunne øke disse autoritet og makt, men de gir også muligheter til forhandling og endring. Til tross for at likekjønnede par og regnbuefamilier etableres innenfor normen av "den normale familieorganisering", vil de ikke nødvendigvis mekanisk eller automatisk kopiere denne eller dens praksiser. I følge Hunter (1991) vil for eksempel likekjønnede ekteskap kunne ha *"enormous potential to destabilize the gendered definition of marriage for everyone"* (1991:12).

2.3 Oppsummering

Under dette kapitlet har jeg diskutert hvordan enkelte praksiser i teoretiske og politiske diskusjoner og i forståelser hos folk flest, nærmest naturaliseres og framstår som "de naturlige og normale". Men samtidig utsettes disse "normale praksisene" for kontinuerlige forandringer, og det er dette perspektivet jeg særlig oppfatter Solvang (2006), Ahmed (2004) og Butler (1990) trekker opp når de diskuterer hvordan subjekter ikke bare tilpasser seg eller reproducerer de eksisterende og dominerende normene, men også hvordan de forhandler, utfordrer og bryter med dem.

Begrepet familie kan analyseres og forstås i lys av nasjonale, historiske og kulturelle betingelser, og hvordan subjekters praksiser og forhandlinger utfordrer disse. Det er dette som vil være rammen for kapittel 3.0.

3.0 Familie; tradisjoner, praksiser og mangfold

I denne delen av avhandlingen diskuterer jeg ulike betingelser for familiegjøring, og hvordan familie forhandles og "skaper seg selv" ut fra fellesskap og intimitet (Stacey 1993). Siden det eksisterer en rekke sosiologiske tilnærminger for å analysere begrepet, har jeg i dette kapitlet valgt å presentere de jeg anser å være mest sentrale særlig med tanke på regnbuefamilier. Jeg innleder kapitlet med en diskusjon av begrepene "*regulative traditions*" og "*meaning-constitutive traditions*" (Gross 2005). Herunder trekker jeg også inn Foucaults analyse av ekteskapets posisjon i kulturen. Videre i kapitlet fokuserer jeg på familie som "gjøren" heller enn "væren" (Carrington 1999; Morgan 1996, 1999). Deretter diskuterer jeg familie som mangfold og diversitet, eller det jeg kaller et queer-analytisk familieperspektiv. Avslutningsvis diskuterer jeg biologiens og de nye reproduksjonsteknologienes betydning for familieskaping.

3.1. 'Regulative traditions' og 'meaning-constitutive traditions'

I sin artikkel *The Detraditionalization of Intimacy Reconsidered*¹¹ anvender Neil Gross (2005) begrepene "*regulative traditions*" og "*meaning-constitutive traditions*" når han hevder at enkelte moderne og postmoderne teorier om intimitet og familieliv ikke i tilstrekkelig grad tar hensyn til tradisjoners betydning for familieskaping. Gross underkjenner ikke de kontinuerlige prosessene i hverdagen som skaper familie, men hevder at moderne teorier i for liten grad tar inn over seg at endringsprosessene skjer i lys av noe allerede eksisterende; i lys av det han beskriver som "*regulative traditions*" og "*meaning-constitutive traditions*".

"*Regulative traditions*" handler om at subjekter står i fare for å bli ekskludert fra et sosialt fellesskap¹², hvis deres praksiser bryter med normer det sosiale fellesskapet historisk identifiserer seg med. Oppfatningen henger sammen med hvordan å forstå bekymringer for sosial eksklusjon hvis man "kommer-ut-av-skapet" som lesbisk/homoseksuell eller – som i denne avhandlingen - som-barn-med-lesbiske/homoseksuelle-foreldre, og indikerer hvordan

¹¹ I denne artikkelen fokuserer Gross i all hovedsak på amerikanske (USA) forhold, men jeg synes hans begrepspar om "*regulative og meaning-constitutive traditions*" er spennende inntak til å diskutere hvordan familiebegrepet normeres og forhandles i kulturen.

¹² Gross bruker begrepet "*moral community*".

tradisjonelle og historiske overføringer vil kunne virke inn på deltakernes praksiser. "*Meaning-constitutive traditions*" handler om at subjekter fødes inn i allerede eksisterende, menneskeskapte sosiale og politiske institusjoner, og gjennom språk og meningsdannende forhandlinger i hverdagen skaper identitet og subjektivitet. Begrepet "*meaning-constitutive traditions*" henger sammen med hvordan deltakerne snakker om og forhandler relasjoner, intimitet og familie, nettopp ut fra hva som skaper mening for dem i hverdagslivet; et hverdagsliv som eksisterer allerede før deltakerne møter det, men hvor de ved sine praksiser og erfaringer er medvirkere og skapere av dynamiske prosesser. Deltakerne i avhandlingen repeterer imidlertid ikke ukritisk "*regulative traditions*" og "*meaning-constitutive traditions*", men forhandler, reforhandler og reskaper dem. Gross skiller de to tradisjonene på følgende måte: "*Whereas regulative traditions operate through the threat of exclusion, which may come to be internalized, meaning-constitutive traditions operate by constituting the actor as a being who understands and is oriented to the world in a particular way*" (2005:296). Imidlertid hevder Gross at skillet mellom tradisjonene er av analytisk karakter og at forholdet mellom dem "*always blurry in concrete empirical cases*" (2005:296).

Jeg oppfatter at Foucaults analyse av ekteskapets posisjon i kulturen også handler om historiske og tradisjonelle overleveringer. I sin bok *Seksualitetens historie* (1999) hevder han at man vil kunne anta at i ethvert samfunn har kjønnsrelasjoner gjennom tider vært opphav til det han beskriver som *allianseanordningen*. Denne anordningen handler om "*et system for ekteskapsinngåelse, for fastsettelse og utvikling av slektskapsforhold og for overdragelse av navn og gods til etterkommerne*" (1999:117). Ved kapitalismens inntreden mister imidlertid anordningen sin betydning, og overlappes av det Foucault kaller *seksualitetsanordningen*.¹³ Denne minsker allianseanordningens betydning, men erstatter den ikke. Imidlertid smelter de to anordningene nærmest sammen innenfor familiens rammer, og familien blir "*seksualitetens mest virksomme arnested*" (1999:121). Han uttrykker det slik:

¹³ Mens *allianseanordningen* – ekteskapet - er innrettet med henblikk på å opprettholde samfunnets selvregulering, og derfor er tett knyttet til loven og reproduksjonen, handler ikke *seksualitetsanordningens* eksistensberettigelse om forplantning "*men i å yngle, fornye, annektere, oppfinne og gjennomtrengne kroppene på stadig mer detaljert vis og å kontrollere befolkningene på en stadig mer omfattende måte*"(Foucault 1999:118-119) .Vekten legges altså her på den produserende og konsumerende kroppen, mer enn på partnernes juridiske status.

Familien er en utvekslingsinstans for seksualiteten og slektsalliansen: Den overfører loven og den juridiske dimensjonen til seksualitetsanordningen, og den overfører nytelsenes økonomi og sansefølelsens intensitet til alliansesystemet (1999:120).

Hovedelementene i seksualitetsanordningen utvikles i følge Foucault langs to hoveddimensjoner; langs aksene ektemann – kone og langs aksene foreldre – barn (1999:120). Parforholdet og foreldreskapet knyttes på denne måten sammen, men framstår dog forskjellig gjennom tabuet om incest; seksuelle handlinger mellom ektemann – kone er legitimt og legalt, men ikke mellom foreldre – barn. Familien blir dermed stedet "*hvor man forplikter å vise sinnsbevegelser, følelser, kjærlighet; at familien er et privilegert sted hvor seksualiteten kan utfolde seg*" (1999:120).

Jeg oppfatter at Foucault sin analyse av hvordan juridiske og politiske reguleringer virker inn på familieorganisering, i stor grad sammenfaller med det Gross kaller "regulative traditions". Dette er reguleringer som oppstår i diskurser og systemer det enkelte subjekt i sin hverdag i liten grad har tilgang til. Reguleringene normeres i kulturen, og hvor brudd med dem vil kunne bety utestenging fra fellesskapet.

3.2 "Doing family" heller enn "being family"

Carrington (1999) og Morgan (1999, 1996) studerer familie med utgangspunkt i at familie *gjøres*, og hvilke betingelser som ligger til grunn for disse gjøringene. Carrington og Morgan fokuserer altså på *å gjøre* familie heller enn *å være* familie, og hvordan familie skapes ved subjekters samhandling og forhandling heller enn ved biologisk og genetisk tilknytning. Carrington (1999) viser hvordan familie konstitueres gjennom det han definerer som fem ulike arbeidsområder. Det første området er *feeding work* (matlaging, handling, planlegging), det andre er *house work* (vasking, se etter at huset er i orden, hovedansvar for kjæledyr, foretar småreparasjoner), det tredje er *kin work* (å passe unger, besøke foreldre etc.), det fjerde kaller han *consumption work* (se på TV, planlegge ferier, innkjøp av klær og husholdningsutstyr), og det femte er *care work* (intimitet og emosjoner: ha omsorg for partneren, barna og andre). Disse fem arbeidsområdene skaper i følge Carrington familie, - en oppfatning som også hevdes av Morgan (1999) når han diskuterer hvordan familie kan forstås som *intime relasjoner*. De intime relasjonene skapes nemlig ikke flyktig eller tilfeldig hevder Morgan, men gjennom regulerte praksiser som husarbeid, omsorgsoppgaver og nærhet; det Morgan kaller "*family practices*". Morgan (1999) hevder at familiepraksiser ikke

kun er familiens praksiser, men også kjønnspraksiser, klassepraksiser og alderspraksiser. Dette synliggjør at familiens praksiser ikke kun kan avgrenses til familien, men henger sammen med andre sentrale posisjoner i menneskers liv. Carsten (2004) anvender begrepet *relatedness* i sin diskusjon om familie, og hvordan familie kan forstås som; *“an area of life in which people invest their emotions, their creative energy, and their new imaginings”* (2004:9). Jeg oppfatter at Carstens begrep om *relatedness* i stor grad henger sammen med Morgans (1999) diskusjon om familie som intime relasjoner og praksiser.

Carrington og Morgans perspektiver finner støtte hos Lubbe (2007). I sin artikkel *Mothers, fathers or parents: Same-gendered families in South Africa* påpeker hun at det ikke eksisterer noen universell akseptert definisjon på hva som menes med “familie”. Hun hevder at familier *“are not ‘things’ that are done to us, they are happenings, practices, and processes – we ‘do’ the family through acting in life. Families are made or created through choices and actions in life”* (2007:273).

Finch (2007) støtter oppfatningen om at familie *gjøres* gjennom subjekters praksiser, men hun hevder videre at familiegjøringen må vises/synes overfor andre slik at disse oppfatter deltakernes praksiser som familiegjøring. Hun mener begrepet *“displaying”* kan anvendes for å fokusere på det sosiale aspektet ved familiepraksiser og at meningen med subjektene handlinger *“has to be both conveyed to and understood by relevant others if those actions are to be effective as constituting ‘family’ practices”* (2007:66). Jeg synes Finch’ inntak er et spennende perspektiv, men finner det noe uklart hvem disse “relevant others” er siden det alltid vil eksistere ulikheter i synet på hva som er familie. Med andre ord; de praksiser subjekter synliggjør for å vise familietilhørighet, vil ikke nødvendigvis bli oppfattet som familiegjøring av andre (se også Almack 2008).

Datamaterialet som ligger til grunn for denne avhandlingen, består av beretninger om hvordan familier har “blitt til” gjennom *en gjøren* mer enn *en væren*. Deltakerne forteller om oppvekst i familier hvor ferie- og fritidsaktiviteter, daglige rutiner og sammenkomster med andre familiemedlemmer, var – og er - sentrale ingredienser i hverdagslivet.¹⁴ De beskriver disse sammenkomstene som hyggelige og viktige, og på denne måten forteller de hvordan aktivitet og samhandling styrker relasjoner og familiære bånd.

¹⁴ Tematikken er utfyllende diskutert i avhandlingens artikkel nr. I.

Hvordan aktører opplever familie og familietilhørighet har med andre ord å gjøre med hvordan de gjennom sine samhandlinger og praksiser ser seg som familieskapere og deltakere i et familiefellesskap. Samhandlingene og praksisene vil være betydningsfulle for subjekter i deres emosjonelle og relasjonelle forhandlinger, både i form av at man erfarer å være spesiell og betydningsfull for andre, og at andre er betydningsfulle og spesielle for en selv. Med andre ord; familie forstås på denne måten ikke ut fra allerede definerte oppfatninger eller vedtatte *sannheter* om familie, men som konstruksjoner i bevegelse og hvor forhandlinger av relasjoner og intimitet er sentralt. Lubbe sier det slik;”... *family revolves around relationships, and relationships cannot be prescribed or structured and cannot be lived within fixed guidelines*” (2007:273).

3.3 Et queer-analytisk familieperspektiv

Et queer-teoretisk perspektiv på familie handler blant annet om å stille spørsmål ved den tradisjonelle og heteronormative familienormering. I avhandlingen har et viktig inntak vært å diskutere hvordan personer som har vokst opp i regnbuefamilier, gjennom sine praksiser og erfaringer har forhandlet med de dominerende oppfatningene av familie og foreldreskap

Deltakernes beretninger har i stor grad handlet om hvordan de organiserte og praktiserte sitt hverdagsliv og sine fellesskap. Dette leder oss inn på hvordan familie kan forstås i lys av valg; altså det å *velge* familie. Mens Carrington, Morgan og Lubbe fokuserer på hvordan familie *gjøres*, diskuterer Weeks, Donovan and Heaphy (Weeks et al. 1999) det de kaller *families of choice*.¹⁵ Uttrykket har sine røtter fra queer-inspirerte oppfatninger om familie som noe mer og annet enn biologi og blodsband. Begrepet viser til hvordan lesbiske og homoseksuelle menn konstruerer familie ut fra vennskap, følelsesmessige relasjoner og forpliktelser. Biologi blir altså mindre vesentlig i forhold til *hvem* man oppfatter som deltakende i sin familie. Weeks, Donovan and Heaphy gir følgende definisjon av uttrykket:

...there is a growing evidence that lesbians and gay men are establishing sophisticated social forms, which we describe as ‘families of choice’, with that sense of involvement, security and continuity over time traditionally associated with the orthodox family, and yet which are deeply rooted in a specific historic experience (Weeks et al. 1999:83).

¹⁵ Uttrykket “*families of choice*” introduseres første gang av K. Weston i boka “*Families we Choose. Lesbians, Gays, Kinship*”(1991).

Dette er å forstå som at *families of choice* og heteroseksuelle familier inngår i relasjoner og organiseringer som i stor grad likner hverandre. Dette synet støttes av Meeks og Stein (2006), som hevder at i denne post-queerske tid er det mange homoseksuelle som organiserer sine liv på måter som politisk burde legaliseres gjennom ekteskapet. Dette betyr ikke, sier Meeks og Stein, at kritikken av heteronormen opphører, men at den vil kunne foregå innenfor eksisterende institusjoner, heller enn utenfor. Vi finner igjen de samme perspektivene hos Solvang (2006) og Schneider (1997), dog med et noe forskjellig fokus. Mens Solvang fokuserer på subjekters "lengsel" etter normaliteten som sosial orden, hevder Schneider at det ikke er overraskende at homoseksuelle blir forelsket slik som resten av befolkningen, at de helst danner parforhold og ikke polygame eller polyandre forhold, og at de ofte ønsker seg barn. På samme måte er det heller ikke overraskende at oppfatningen om ekteskapet som den beste rammen for parforholdet og dets barn, også gjelder for homoseksuelle. Det er disse dominerende rammene – eller tradisjonene - både heteroseksuelle og homoseksuelle har vokst opp med, og som representerer kulturelle normer og verdier det enkelte subjekt må forhandle med, uavhengig av dets seksuelle orientering (Schneider 1997).¹⁶ Til tross for at *families of choice* på mange måter kan assosieres med det Weeks et al. (1999) kaller *the orthodox family* avkreves disse familiene forklaringer og er i konstant forhandling med heteronormen. Dette enten det gjelder adopsjon, like rettigheter i forbindelse med arv, eller rett og slett å skape forståelse for det familiemangfold de representerer.

Jeg oppfatter at Roseneil (2005) har et videre perspektiv på hvordan man kan studere familie og samliv enn hva Weeks et al. representerer. Hun hevder at man som forsker bør studere alle variasjoner av hvordan subjekter konstruerer og lever sine liv og samliv, og kaller dette et *queer analytisk perspektiv*. Med dette setter Roseneil søkelyset ikke bare på de som lever i heteroseksuelle familier eller regnbuefamilier, men på alle ulike formasjoner og konstellasjoner mennesker lever i. Hun forklarer på denne måten hvorfor hun mener at tidligere studier av familier er utilstrekkelige;

First, they leave unchanged the heteronormativity of the sociological imaginary; and second, they are grounded in an inadequate analysis of temporary social change. We need to move beyond the boundaries of conventional sociological thinking about family/families, to

¹⁶ Se også kappens innledningssitat.

develop new ways of conceptualising the heterogeneity of contemporary intimate life (2005:243).

Roseneil utfordrer med dette familieforskningen til å rette blikket mot heterogeniteten og mangfoldet av intime relasjoner som eksisterer. Hun foreslår at man utforsker det hun benevner som "*networks and flows of intimacy and care*" (2005:251). Roseneils perspektiver kan etter min mening settes i sammenheng med begrepet *relatedness* – det at man som subjekter er knyttet til hverandre - og at familie kan forstås som et resultat av et følelsesmessig og relasjonelt arbeid mellom subjekter (Carsten 2004).

3.4 Biologiens betydning for familie og foreldreskap

I et landskap hvor begrepet familie forstås som relasjonelle og emosjonelle meningskonstituerende praksiser, forhandlinger og valg, finner vi de nye reproduksjonsteknologiene. Disse menneskeskaptene teknologiene handler om ulike metoder – eller prosedyrer - for å hjelpe enslige eller par til å få barn. Donor inseminasjon er i vår kultur en av de vanligste tilgangene, men også *in vitro* befruktning – at befruktningen skjer ved at egg tas ut av kvinnens livmor, befruktes av mannens sæd og plasseres tilbake i livmoren - er en relativt vanlig prosedyre, mens surrogati foreløpig er mindre utbredt enn de to første.

Forestillinger om at "blod er tykkere enn vann" blir vel knapt så utfordret som av de nye reproduksjonsteknologiene (se mellom annet; Vanfraussen et al. 2002; Burell 2005; Bos and Hakvoort 2007; Spilker 2007; Bos and Gartrell 2010; Moldestad 2011; Dempsey 2012). Biologiens og blodsbandets dominerende posisjon i vår kultur (se mellom annet; Schneider 1980, 2004; Strathern 1992, 1995) er uttrykk for at det eksisterer noe særegent verdifullt i biologiske familie- og slektsrelasjoner, til fordel for vennerelasjoner og andre stabile relasjoner.

Vi kjenner igjen diskusjoner om blodsbandets betydning blant annet fra adopsjonsforskningen. Carsten (2000) har studert adopterte som ønsket å møte sitt genetiske opphav ut fra ideer om at det ville eksistere umiddelbare bånd eller en form for dyp gjenkjennelse mellom dem og deres genetiske mor/far. Imidlertid viste det seg at møtene mellom dem verken var dypt meningsfulle eller magiske på noen måter, og flere av de adopterte ga uttrykk for at de hadde møtt en fremmed. Etter møtet hadde de fleste liten kontakt med sin genetiske mor/far, og Carsten konkluderte med at ønsket om å få vite om

genetisk far/mor var stor, men det å etablere eller vedlikeholde kontakt med vedkommende etter møtet var mindre attraktivt. Undersøkelsen indikerer hvordan blodsbandets betydning kan variere og endre karakter når møter mellom subjekter som kun har en biologisk slektsrelasjon, finner sted. Almack (2005) har i en studie sett på hvordan den biologiske mors posisjon overfor barn(a) i lesbiske parforhold ble anerkjent som mer betydningsfull enn annen-mors posisjon. Dette kom til uttrykk ved forhandlinger og praksiser mellom mødrene, og ett eksempel kunne være at barn(a) fikk den biologiske morens etternavn.

Nye reproduksjonsteknologier utfordrer både etiske, normative og juridiske forhold, og åpner for et mangfold av forhandlinger¹⁷, men å knytte slektskap, familie og foreldreskap kun til biologi og genetikk er i følge Schneider (2004) bare en av flere muligheter å tenke slektskap og familie på. Dette er da også noe deltakerne i denne studien til fulle ga uttrykk for i sine beretninger.

3.5 Oppsummering

Oppfatninger om familie og foreldreskap reguleres av politiske, historiske og kulturelle betingelser, og re-skapes ved subjekters kontinuerlige forhandlinger og meningsdannende praksiser. Å forstå familie som gjøring, handlinger og valg innebærer å analysere familiebegrepet i lys av noe stadig pågående, noe som kontinuerlig forhandles og endres. Jeg synes Solheims (2012) beskrivelse av det hun kaller *"familien som sosial institusjon"* i stor grad handler om noen av disse prosessene. Hun sier følgende:

Familien som sosial institusjon må ikke bare forstås i sin spesifikke historiske kontekst, men også som en institusjon som bærer med seg bestemte strukturelle føringer og kulturelle tradisjoner *gjennom* historien. Derfor er familieformer nettopp ikke passive, men i høyeste grad skapende og generative institusjoner, med sine egne langsiktige og vidtrekkende implikasjoner (2012:33).

Å anvende institusjonsbegrepet som analytisk inngang kan bidra til at man som forsker forstår, fortolker og analyserer subjekters liv ut fra en bestemt posisjon, heller enn å stille spørsmål ved de fenomen og betingelser som bidrar til at enkelte forhold institusjonaliseres - eller for den del - normeres. Poenget vil derfor være, slik jeg ser det, å diskutere

¹⁷ Tematikken er utfyllende diskutert i avhandlingens artikkel nr. III.

institusjonsbegrepets dynamiske potensial i lys av subjektets valg, praksiser og erfaringer i hverdagen.

I neste kapittel vil jeg redegjøre for og diskutere hvordan politiske vedtak og bestemmelser bidrar til å støtte opp om – eller bryte med – heteronormative oppfatninger av familie og foreldreskap.

4.0 Den politiske familieheteronormering

I denne delen av avhandlingen redegjør jeg for hvordan heteronormative oppfatninger kommer til uttrykk i familiepolitikken. Ved mellom annet å studere de språklige framstillingene familiebegrepet gis i ulike politiske dokumenter og lovbestemmelser, kan man registrere hvilke familieforståelser og foreldreskap det er som framholdes og hvilke det er som i liten grad italesettes. Politiske utforminger bidrar gjerne til å forsterke eller vedlikeholde normeringer de til enhver tid sittende politikerne ønsker skal dominere, og deres posisjon er derfor viktig når man ønsker å analysere hvordan oppfatninger om hva familie er/bør være, normeres i kulturen.¹⁸

4.1 Fra partnerskap til ekteskap i Norge

I 1993 ble *Om lov om registrerte partnerskap* (Ot.prp. nr 32 (1992-1993)) vedtatt. I følge Halvorsen (1999) viste loven hvordan *"homoseksuelle utskilles som en egen mennesketype for deretter å bli forsøkt normalisert ved å bli sluset inn i den legitime samlivsformen"* (Halvorsen 1999:328-329). Ved å utforme en særlov for homoseksuelle, ble homoseksuelle definert som en marginal gruppe som ble vist solidaritet og toleranse ved å få tilgang til heteroseksuelles rettigheter.

14 år senere vedtok Stortinget en felles ekteskapslov for heteroseksuelle og homoseksuelle par (Ot.prp.nr.33, 2007-2008), med ikrafttreden 1. januar 2009. I loven presiseres det at man ikke ønsker en utvidelse av partnerskapsloven, da dette fortsatt vil tydeliggjøre *"at homofile særbehandles"* (Ot.prp.nr.33, 2007-2008:28). Videre hevdes det at denne særbehandlingen vil kunne bidra til å forsterke et syn som hevder at et kjærlighetsforhold mellom to kvinner eller to menn er noe kvalitativt annet enn mellom kvinne og mann. Som et av de første land i verden sidestilles i dag heteroseksuelle par med homoseksuelle par på alle områder i det norske samfunnet, noe som også innebærer

¹⁸ Deltakerne som er med i undersøkelsen denne avhandlingen bygger på, er intervjuet og har skrevet sine selvbiografier på et tidspunkt (2004-05) da flere av lovene jeg trekker fram i dette kapitlet ikke var vedtatt. Dette betyr at jeg ikke har noen forutsetning for å uttale meg om hvordan lovendringene kan ha virket inn på deltakernes hverdagsliv etter at de trådte i kraft. Til tross for at mange av lovendringene har kommet til etter 2005, er det etter mitt syn likevel grunn til å stille spørsmål om hvorvidt de på disse få årene har hatt særlig stor betydning for eller innvirkning på heteronormens posisjon i kulturen.

rettigheter i forhold til de tre områdene som under diskusjoner fram til lovvedtak var de mest kontroversielle; retten til assistert befruktning, adopsjon og foreldreskap.

Når man studerer ulike dokumenter og lover som likestiller heteroseksuelle og homoseksuelle par (se bl.a. Ot.prp.nr.33, 2007-2008:28), registrerer man at argumenter om likhet og normalisering står sterkt. I tillegg dominerer oppfatninger om at *ekteskapet* er den viktigste ordningen for familiekonstituering. Ekteskapet benevnes som "*grunninstitusjonen i samfunnet*", og det hevdes videre at; "*Med en innføring av en felles ekteskapslov vil lovgiver gi sterke signaler om likebehandling, og dette vil igjen kunne påvirke holdninger i samfunnet for øvrig*" (Ot.prp.nr.33, 2007-2008:29). Politikernes begrunnelser for hvorfor ekteskapet gis så vidt stor betydning, tuftes i all hovedsak på den gjensidige forpliktelsen ektefeller har overfor hverandre, og at "*ekteskapet kan være med på å gi trygge og velprøvde rammer rundt familielivet i samfunnet vårt for de som ønsker å velge å gifte seg*"(Ot.prp.nr.33, 2007-2008:24).¹⁹

I St.meld. nr. 29 (2002-2003) *Om familien – forpliktende samliv og foreldreskap*, framheves også betydningen av den ekteskapelige ordning. Her heter det bl.a.: "*Ekteskapet har vist seg å være mer stabilt enn samboerskapet. Det har antakelig en sammenheng med at ekteskapet er den mest forpliktende samlivsformen*" (2002-2003:s.10). Politikernes begrunnelser knyttes altså til begrepet *forpliktelse*, men ikke forpliktelse i form av intimitet og relasjoner, men i kraft av at ekteskapet er et samfunnsanliggende som berøres av ulike formelle krav til inngåelse og oppløsning. Ved slike statlige forordninger og reguleringer gjøres ekteskapet mer stabilt enn andre ekteskapsliknende forhold.

4.2 Fra partnerskap til ekteskap i Danmark

Ser man til den danske lovgivningen angående likekjønnede par og regnbuefamilier, trer mange av de samme argumentasjonene fram der som i Norge. Danmark var det første landet i verden som innførte registrerte partnerskap, men som i Norge var adopsjon og assistert befruktning unntatt fra loven. Loven om registrerte partnerskap ble vedtatt i 1989, og de politiske diskusjonene bygget i all hovedsak på en rettighetsbasert argumentasjon hvor det å skape en lovgivning som ikke gjorde forskjell på mennesker, ble det sentrale. På den ene siden argumenterte man altså for likhet og likebehandling, mens man på den andre

¹⁹ Dette utsagnet stod i høringsuttalelsen fra Landsforeningen for Lesbiske og Homofile (LLH)

siden laget en særlov som skilte heteroseksuelle fra homoseksuelle. Heteroseksuelle hadde rett til å inngå ekteskap mens homoseksuelle fikk tilgang til en kopi; å registrere seg som partnere. På denne måten kunne man opprettholde identitetskategoriene, og partnerskapet ble derfor aldri en trussel mot normen, heller en bekreftelse av den (Barr 2009).

I følge Sølund (1998) besto hovedargumentasjonen for innføringen av partnerskapsloven av tre forhold. For det første ble det argumentert i henhold til rettferdighet og likestilling. For det andre ble det satt fokus på det å anerkjenne en minoritetsgruppe som i utgangspunktet kjemper mot fordommer. For det tredje eksisterte det også en argumentasjon som var tuftet på aids-krisen hvor man anså man det for viktig å oppfordre homoseksuelle menn til å inngå monogame parforhold. Ved å opprette partnerskapet som en helt ny kategori for reguleringen av samliv, ble ekteskapet som institusjon ikke truet. At man ikke ønsket adopsjon og assistert befruktning å gjelde for likekjønnede, ble argumentert ut fra mellom annet beskyttelsen av barnas rettigheter og barnets beste. Dette siste var hovedargument for ikke å tillate adopsjon og assistert befruktning både i den danske og den norske diskusjonen. Motargumentasjonen handlet om å måtte "bevise" at regnbuefamilier og foreldre var like gode omsørgere som heteroseksuelle. Sammenlikningsgrunnlaget og standarden for "den gode familie" ble derfor den heteroseksuelle familie, og regnbuefamilier og foreldre kunne ikke få sine rettigheter anerkjent med mindre de til fulle etterlevde de heteroseksuelle familiestandardene.

I 1999 ble Danmark det første landet i verden som anerkjente to juridiske foreldre av samme kjønn. Dette foregikk ikke ved at partnerskap og det heteroseksuelle ekteskapet ble mer likestilt, men ved å gi registrerte partnere adgang til stebarnsadopsjon. Ordningen har skapt flere juridiske utfordringer som bl.a. handler om permisjonsrettigheter og at barnet ved fødsel ikke automatisk fikk to foreldre, men at den ikke-biologiske forelderen måtte adoptere barnet når det ble født.

Sett i forhold til at Danmark har framstått som et pioner-land når det gjelder den politiske anerkjennelsen av likekjønnede pars legale rettigheter, ble den danske kjønnsnøytrale ekteskapsloven først vedtatt i Folketinget i juni 2012 – altså vel tre år etter at den var vedtatt i Norge. Den gamle loven om partnerskap ble opphevet, og mange av argumentene for å innføre en kjønnsnøytral ekteskapslov var de samme som i Norge. Likekjønnede par sin posisjon som familier ble – som i Norge - formet i lys av kulturens dominerende heteronorm.

4.3 (U)synliggjøringen av barn og unge med likekjønnede foreldre

Ved gjennomgang av en rekke sentrale politiske dokumenter om norsk familiepolitikk finner Annfelt (2007) at likekjønnet foreldreskap nærmest er et ikke-tema i disse dokumentene. Tausheten og den manglende italesettingen av likekjønnet foreldreskap kan på denne måten være med på å opprettholde avviksoppfatninger om slike foreldreskap. I det videre ønsker jeg å diskutere hvordan de dominerende og heteronormerende diskursene - ved sine repeterende praksiser - reproducerer oppfatninger av foreldreskap og familie.

Det er først på 1990-tallet at likekjønnet foreldreskap nevnes i politiske dokumenter, og i St.meld. nr.29 (2002-2003) *Om familien – forpliktende samliv og foreldreskap* tas foreldreskapet inn i meldingens definisjon av familie:

Familie omfatter ektepar med og uten barn, samboere med og uten barn, homofile partnere med og uten barn, aleneforeldre som bor sammen med barn, samværsforeldre, familier med fosterbarn og enslige, aleneboende (St.meld. 29, 2002-2003:5).

Det politiske familiebegrepet som anvendes i stortingsmeldingen kan på mange måter hevdes å være både vidt og omfavnende. Studerer man imidlertid meldingen nærmere, ser man at "*homofile partnere med og uten barn*" nærmest ikke nevnes annet enn i denne definisjonen. Når det i meldingen settes fokus på barna og deres situasjon, er det *mor og fars* forpliktelser, da særlig ved samboerskapet, meldingen omhandler. Forpliktelser til likekjønnede foreldre omtales ikke en eneste gang i meldingen. Det er derfor vanskelig å lese meldingen annerledes enn som en marginalisering av likekjønnede foreldreskap, ved at den overser det faktum at mange barn og unge i dag bor sammen med likekjønnede foreldre. Ved den manglende italesettingen av disse familiene, usynliggjøres de. Dette indikerer hvordan foreldreskap og familieførståelser normeres gjennom politikk, og hvordan enkelte familietyper usynliggjøres til fordel for andre.

Et annet sentralt forhold er hvordan barns rettigheter søkes ivaretatt i den norske ekteskapsloven. Behovet for å trygge barnas situasjon har vært en viktig motivasjon fra politikernes side for å regulere foreldrenes samliv og relasjoner. I den felles ekteskapsloven hevdes det at: "*Dersom ekteskapet utvides til også å omfatte likekjønnede par, vil det i tillegg til å kunne gi barna rettigheter, kunne bidra til at det blir lettere for barna å oppfatte forholdene som mer like, enn dersom partnerskapsloven videreføres*" (Ot.prp.nr.33, 2007-

2008:29). Her fokuserer politikerne på barnas situasjon og betydningen av å oppleve seg "som andre".

Som følge av mellom annet Ot.prp.33 (2007-2008), har det vært nedsatt et utvalg²⁰ for å vurdere eventuelle behov for endringer i Barneloven.²¹ Utvalget foretar etter mitt syn interessante refleksjoner rundt begrepene "det biologiske prinsipp" og "hensynet til barnets beste", og hevder at dette er to ulike prinsipper. Mens det biologiske prinsipp har en lengre historisk forankring enn barnets beste, har det som utgangspunkt også en annen verdiforankring. Det biologiske foreldreskapet har stått som modell for den rettslige reguleringen og vært forankret i "mor-far-barn-familien". Utvalget peker imidlertid på at det ikke finnes noen "logisk nødvendighet at foreldres rettigheter, plikter og ansvar knyttes til biologisk slektskap" (NOU 2009:33). Forslagene som trer fram i denne NOU'en, diskuterer i liten grad hvorvidt barn/unge bør vokse opp i ekteskapsliknende forhold eller ikke. Derimot argumenteres det for et differensiert foreldreskap "hvor ulike personer kan ha status som biologiske foreldre, sosiale foreldre og rettslige foreldre, og hvor det er knyttet forskjellige rettslige konsekvenser til de ulike rollene" (2009:35). Utvalget konstaterer imidlertid – med støtte fra Singer (2000) – at det foreløpig ser ut til at slike tanker har liten politisk tilslutning. Sett i lys av ovenstående, kan det synes som om diskusjonene i NOU 2009:5 *Farskap og annen morskap. Fastsettelse og endring av foreldreskap*, i større grad påpeker og vektlegger betydningen av relasjoner og intimitet mellom foreldre og barn enn hva som er tilfelle i den nye ekteskapsloven.

Å være opptatt av barnas ve og vel sees altså nærmest synonymt med at foreldrene inngår ekteskap, og for barn og unge som vokser opp i, eller har vokst opp i regnbuefamilier, må dette nærmest framstå som et politisk paradoks. På den ene siden framheves betydningen av ekteskapet som den beste organiseringen for barn å vokse opp i, mens på den andre siden har det både i Norge og Danmark først relativt nylig (hhv. 2009 og 2012) blitt tillat for likekjønnede par å inngå ekteskap. Med andre ord; den antatt beste måten for barn å vokse opp på har ikke vært tilgjengelig for barn i regnbuefamilier i Norge før 01.01.09, og i Danmark før 12. juni 2012. Disse politiske selvmotsigelsene kan ha bidratt til at det har vært behov for en juridisk avklaring og ryddeprosess. Avklaringen kan se ut til å ha munnet

²⁰ Se NOU 2009:5 *Farskap og annen morskap. Fastsettelse og endring av foreldreskap*.

²¹ Barneloven. Lov 8.april 1981 nr. 7 om barn og foreldre (barneloven).

ut i henholdsvis Ot.prp. nr. 33 (2007-2008) *Om lov om endringer i ekteskapsloven, barnelova, adopsjonsloven, bioteknologiloven mv. (felles ekteskapslov for heterofile og homofile par)*, og Lov nr 532 *Lov om ændring af lov om ægteskabs indgåelse og opløsning, lov om ægteskabets retsvirkninger og retsplejeloven og om ophævelse af lov om registreret partnerskab*.

Ekteskapet framheves som det stabile og ønskelige, og vurderes som en stabil enhet for barn og unge å vokse opp i, samtidig som den ekteskapelige norm vil være med på "å normalisere en homofil orientering" (Ot.prp. nr.33, 2007-2008:29). Gjennom lovverk og argumentering av ovenstående karakter, normeres familien til å eksistere og fungere innenfor ekteskapets rammer, og ekteskapet synes ut fra dette å framstå som en meta-konstruksjon for familiegjøring.

Likhet, likebehandling og normalitet trer på denne måten fram som hovedintensjonene i den felles ekteskapsloven, og forsterker oppfatningen om at familie er synonymt med det heteroseksuelle parforholdet + barn(a). Andersen sier det sånn: "*Fra myndighetenes side har parforholdet og det heteronormale fått styrket sin stilling i det norske samfunnet i en tid hvor mønstrene for samliv er blitt mer sammensatte*" (2009:139). Politikktutforming vil i lys av dette kunne hevdes å være i utakt med hvordan hverdagen ser ut for familier i dag.

4.4 Nye reproduksjonsteknologier i det politiske landskap

Som følge av den felles ekteskapsloven (Ot.prp. nr.33, 2007-2008) ble det i Norge gitt adgang for lesbiske par på lik linje med heteroseksuelle par å få gjennomført donorinseminasjon²² i det offentlige helsevesen²³, og lovendringen likestiller også retten til å bli vurdert som adoptivforeldre. I Norge stiller man krav om at donor skal være kjent, mens man i Danmark nå har mulighet til fritt å velge hvorvidt man ønsker anonym eller kjent donor.²⁴ Dette

²²I 2003 ble begrepet *kunstig* befruktning erstattet med *assistert* befruktning, mens begrepene donor/donorinseminasjon synes å ha falt ut av offentlige dokumenter. Imidlertid anvendes begrepet *donor* konsekvent av deltakerne i undersøkelsen denne avhandlingen bygger på, og begrepene er også vanlige i engelskspråklige vitenskapelige artikler (se bl.a. Bos and Hakvoort 2007; Herrmann-Green and Gehring 2007). Jeg velger derfor å bruke begrepene *donor* og *donorinseminasjon* i dette avhandlingsarbeidet.

²³ Bioteknologinemndas positive innstilling til at også lesbiske par burde få rett til donorinseminasjon, spilte en vesentlig rolle for at dette ble vedtatt i den nye loven (Bioteknologinemnda 2007).

²⁴ Loven om mulighet til å velge hvorvidt donor skal være kjent eller anonym, trådte i kraft i 1.10.2012

indikerer at biologi og blodsband har hatt en vesentlig betydning i diskusjoner om barnets rettigheter og hva som ansees å være barnets beste. Bl.a. kan det synes som at FN's barnekonvensjon, artikkel 7. 1, har blitt tolket som å være en garanti for at barnet skal ha rett til å kjenne sitt biologiske opphav. I artikkelen heter det: *"Barnet skal registreres umiddelbart etter fødselen og skal fra fødselen ha rett til et navn, rett til å erverve et statsborgerskap, og, så langt det er mulig, rett til å kjenne sine foreldre og få omsorg fra dem"*. Et interessant anliggende er at barnekonvensjonen verken presiserer eller definerer begrepet *foreldre*, noe som blant annet åpner for andre og nye diskurser om foreldreskap.

Fram til 1997 hadde man i Danmark en liberal praksis når det gjaldt surrogati og donorinseminasjon (Barr 2009). Imidlertid ble det ved lovutarbeidelsen i 1997 foretatt restriksjoner hvor surrogati ble forbudt, og lesbiske og enslige ble nektet adgang til donorinseminasjon i det offentlige helsevesen. Etter denne lovendringen ble det opprettet en rekke private klinikker som tilbød lesbiske og enslige bistand til donorinseminasjon.²⁵ Den 1. januar i 2007 ble det vedtatt en lov hvor donorinseminasjon for enslige og par ble tillatt innenfor det danske helsevesen, dog med krav om at donorer skulle være anonym.²⁶

Sosiologen Judith Stacey, som i mange år har studert regnbuefamilier, kommenterer i et intervju foretatt med henne i 2011²⁷, de "behov" hun mener eksisterer hos politikerne til nærmest "å rydde opp" i forhold til hvordan familier organiserer seg og hvordan de skaffer seg barn. Stacey hevder at det er grunn til å stille spørsmål ved det som reguleres og antyder også i intervjuet det hun selv mener er det viktigste å regulere – eller "rydde opp i":

The goal of society should be to set up the structural conditions that give equal rights and opportunities to individuals and their relationships irrespective of gender, sexual orientation, race or ethnicity, religion, and so on, but not to impose the family forms, the gender norms or the sexual norms that you have to practice. Now, obviously that is utopian, but then democracy is a utopian idea (2011:149).

²⁵ Den mest kjente av disse klinikkene er jordmor Nina Stork sin klinikk i København, hvor en rekke både danske og norske lesbiske har fått hjelp til donorinseminasjon.

²⁶ Loven presiserer ikke hva som defineres som *par*, slik at her ligger det muligheter for helsepersonell å utvise skjønn som *kan* komme til å falle negativt ut for lesbiske par/regnbuefamiliers tilgang til donorinseminasjon innenfor det offentlige.

²⁷ Judith Stacey intervjuet av J. Takács & R. Kuhar i boka *Doing Family* (s.135-149)

4.5 Oppsummering

I politiske dokumenter som omhandler likekjønnede par og deres barn, vil man kunne hevde at dokumentene viser stor toleranse for disse familienes posisjoner og rettigheter i samfunnet. Når man så studerer dokumentene nærmere, er det interessant å registrere hvordan homotoleransen kommer til uttrykk I følge Barr (2009) bygger politiske bestemmelser om regnbuefamilier både i Norge og Danmark på en likhets- og rettighetstankegang og et syn på barnets beste som nærmest synonymt med det å vokse opp i heteroseksuelle familier. Tenkningen hviler på oppfatningen om at homoseksualitet er en essensiell identitet og at homoseksuelle framstår som en definerbar og avgrenset minoritet, hvis rettigheter skal anerkjennes om de likner på de normative idealene om familie og er i overensstemmelse med barnets beste (Barr 2009). Dette perspektivet setter kritikerne av det å skille mellom heteroseksuelle og homoseksuelle subjekter, overfor et dilemma. Dilemmaet påpekes av Barr (2009) som følgende:

Fordi denne politiske diskurs' oppfattelse af homoseksualitet er uløselig knyttet til en sammenligning af heteroseksuelle og homoseksuelle par med utgangspunkt i heteroseksualiteten som norm, bliver det yderst problematisk at komme til en kritikk av normens forudsætninger, for da vil denne framstå som en kritikk af både homoseksuelles rettigheder og af demokrati og ligestilling (2009:169).

Etter mitt syn viser dilemmaet nødvendigheten av å stille spørsmål ved politiske dokumenter og diskurser som framhever homotoleranse. Ved at toleransen framheves, plasseres regnbuefamilier og heteroseksuelle familier i et hierarkisk forhold til hverandre. Eller sagt på en annen måte: at likekjønnede par gjennom de nye ekteskapslovene i Norge og Danmark gis samme rettigheter som heteroseksuelle par, innebærer et tolerant syn på "annenheten". Imidlertid handler toleranse om at "noe" eller "noen" må tolereres av "noe" eller "noen", og i denne sammenheng er det minoriteten som tolereres av majoriteten. Å stille spørsmål ved homotoleransen i politiske dokumenter vil medvirke til å belyse hierarkiske posisjoner mellom "normalitet" og "annenhet" i dokumentene.

I denne delen av avhandlingen har jeg redegjort for hvordan enkelte sentrale politiske dokumenter og lover i all hovedsak bidrar til å opprettholde heteronormative oppfatninger om familie og foreldreskap. Opprettholdelsen skjer ut fra hvilket fokus regnbuefamilier får, og hvordan de omtales - eller *ikke* omtales - i disse dokumentene.

5.0 Metode

Intensjonen i denne delen er å redegjøre for forskningsprosessen. Ved å presentere prosessene og valgene jeg har foretatt, ønsker jeg å styrke troverdigheten ved mitt arbeid samt invitere til diskusjon og videreutvikling av det jeg har gjort.

Etter de innledende betraktningene (5.1), presenterer jeg først utvalget (5.2) og deretter redegjør jeg for prosessen med å rekruttere deltakere (5.3). Deretter vil jeg diskutere ulike forhold knyttet til intervjuene og intervjuprosessene (5.4), og etterpå vil jeg redegjøre for selvbiografiene (5.5). Siden data har kommet fram ved begge disse metodene, velger jeg å presentere og diskutere de hver for seg. I 5.6 reflekterer jeg over det å benytte intervju og selvbiografi som metodiske tilganger, mens jeg i 5.7 redegjør for analysen. Avslutningsvis i 5.8 diskuterer jeg dataens troverdighet, overførbarhet og pålitelighet, samt foretar noen refleksjoner over ulike metodekritiske forhold i og under prosessen.

5.1 Innledende betraktninger

Denne avhandlingen handler om hvordan personer som har vokst opp i regnbuefamilier gjennom praksiser og erfaringer utfordrer dominerende oppfatninger om familie og foreldreskap. Tematikken er spesielt diskutert i artiklene og analysert i lys av hvordan deltakerne snakker om familie, seksualitet og foreldreskap. Mitt analytiske inntak har vært å undersøke normative, strukturelle og kulturelle betingelser, samt fokusere på intersubjektive forhandlede relasjoner og posisjoner og disses betydning for den enkelte deltakers hverdagsliv.

Mine metodiske valg kan ikke løsrives eller isoleres fra mitt vitenskapsteoretiske utgangspunkt eller ståsted. De oppfatninger jeg har om hvordan verden er konstituert eller konstitueres – mitt ontologiske ståsted – er sentrale for mitt forskningsfokus. Mine vitenskapelige "røtter" da jeg startet dette arbeidet var i all hovedsak inspirert fra vitenskapstradisjoner som fenomenologi og symbolsk interaksjonisme. Underveis i prosessen har jeg beveget meg mer i retning av poststrukturalisme og queer-studier, noe som både har vært et spennende, utfordrende og interessant landskap å gå inn i.

I tillegg til mitt ontologiske ståsted, er også min oppfatning om hvordan man på best mulig måte kan utvikle og produsere ny kunnskap – mitt epistemologiske ståsted – av betydning for de metoder jeg har valgt. Som forsker er jeg av den oppfatning at kunnskap

om menneskers handlinger og praksiser utvikles i et samarbeid mellom deltaker og forsker. Med dette mener jeg at det er deltakerens beretninger, refleksjoner og tanker produsert i samarbeid med forskeren som bør løftes fram og analyseres, og dermed utgjøre forskerens bidrag til ny kunnskap. Jeg er også av den oppfatning at kunnskap kan produseres uten at det nødvendigvis skjer ved at deltaker og forsker møtes fysisk, slik vi kjenner det fra intervjuformen. Jeg har selv benyttet *selvbiografier* som grunnlagsdata i dette studiet, hvor deltakerne og jeg ikke fysisk møttes. Dette vil jeg redegjøre for under punkt 5.5.

Mitt ontologiske og epistemologiske ståsted har dannet grunnlaget for mine metodologiske tilnærminger. Imidlertid har – som nevnt - verken mine ontologiske eller epistemologiske oppfatninger vært ubevegelige i løpet av prosessen. Arbeidet har beveget meg inn i både kjente og ukjente vitenskapsteoretiske og metodologiske landskap, og har bidratt til å øke min forståelse for hvilken betydning det har å stille spørsmål ved tatt-for-gitt-hetenes repeterende praksiser både i kulturen og i vitenskapstradisjonene.

5.2 Utvalget

Avhandlingen baserer seg på datamateriale fra en kvalitativ undersøkelse jeg gjennomførte i Danmark og Norge i 2004 -2005. I utgangspunktet hadde jeg til hensikt å foreta en komparasjon mellom dataene fra de to landene, men denne intensjonen endret jeg imidlertid underveis i prosessen. Jeg vil komme tilbake til dette i 5.4.

Konkret består materialet av 20 danske og 5 norske unge voksne/voksne deltakere; 13 jenter/kvinner og 12 gutter/menn. Jeg har intervjuet 21 av deltakerne, og en av disse ville i tillegg skrive en selvbiografi²⁸, mens de resterende 4 ønsket bare å skrive sin selvbiografi. Alderen er mellom 15 – 45 år, fordelt på 6 deltakere mellom 15 - 18 år, 14 mellom 19 - 27 år og 5 mellom 31 - 45 år.

På mitt spørsmål om hvem de har vokst opp sammen med, trer følgende familiekonstellasjoner fram:

- 9 har i sine barneår og tidlige ungdomsår vokst opp sammen med sine biologiske mødre og biologiske fedre. De har deretter opplevd samlivsbrudd og at deres mødre har ”kommet ut” som lesbiske og senere startet et samliv med kvinner

²⁸ Den skrevne selvbiografien fikk jeg overlevert rett etter intervjuet.

- 7 har vokst opp sammen med lesbiske mødre eller i et lesbisk parforhold, og har kjent eller anonym donor.
- 3 har vokst opp sammen med homoseksuelle fedre og deres partnere.
- 3 har vokst opp sammen med lesbisk mødre, og tidvis i lesbiske parforhold, men har ikke kjent sin biologiske far (ikke donor).
- 2 har vokst opp sammen med biologisk mor og biologisk far, opplevd skilsmisse, men har ikke bodd sammen med mødrene i deres lesbiske parforhold etter skilsmissen
- 1 har vokst opp med at omsorgen har vært delt mellom lesbisk mor og hennes partner, og homoseksuell far og hans partner.

Som utgangspunkt for utvalget og deler av analysen var det tre forhold jeg anså vesentlige for studiet. Det ene handlet om ikke å sette en øvre aldersgrense på deltakelse i undersøkelsen²⁹. Jeg ønsket altså at deltakelse ikke skulle begrenses på grunn av øvre alder, og at et rikt materiale kanskje ville gi inntak til andre – og flere - analytiske innfallsvinkler, heller enn det motsatte. Det andre handlet om at jeg heller ikke ønsket å avgrense deltakernes familiekonstellasjoner til enten den ene eller den andre formen. Dette ville etter mitt syn være å frata både deltakerne og meg selv muligheten til å fortelle om mangfold og analysere fram andre perspektiver på familie og foreldreskap enn de kjente. Det tredje anliggende handlet om at undersøkelsen ikke skulle være en komparativ analyse av ulike regnbuefamilie-konstellasjoner, for eksempel om hvordan det var å vokse opp med henholdsvis lesbiske mødre og homoseksuelle fedre. Det var deltakernes beretninger om hvordan det er, var eller hadde vært å vokse opp i regnbuefamilier jeg ønsket å diskutere og analysere. Med andre ord; det var de detaljerte beskrivelsene deltakerne ga gjennom sine beretninger, jeg ønsket å få tak i.

På grunn av forskningsetiske årsaker gikk mine henvendelser gjennom deltakernes foreldre, og ikke til deltakerne direkte. Dette handlet om at jeg var bevisst på at foreldrene kom til å være aktive tredjeparter og medvirkere når deltakerne skulle snakke om sine familier, selv om de ikke ville være fysisk tilstede i intervjuene – og neppe heller under skriveprosessene. Av de totalt 25 deltakerne, ble 19 rekrutterte via sine foreldre. De 6

²⁹ Primært av forskningsetiske årsaker og at samtykke fra foreldre vanligvis er nødvendig når barn under 15 år skal delta i forskning, satte jeg en nedre aldersgrense på 15 år. (Forskningsetiske retningslinjer for samfunnsvitenskap, humaniora, juss og teologi, 2013).

resterende tok selv kontakt med meg etter å ha fått høre om undersøkelsen, men samtlige hadde klarert deltakelsen med sine foreldre.

Fem-seks av deltakerne har foreldre som har vært homopolitisk aktive. Selv om majoriteten av deltakere i dag bor i større byer, har de fleste vokst opp i mindre byer eller på landet.

5.3 Prosessen

Ettersom deltakernes foreldre og familier i stor grad befinner seg innenfor det vi kan definere som "skjulte populasjoner", har det å få tilgang til dem vært relativt utfordrende. Når jeg anvender ordet "utfordrende", kunne jeg ha tilføyd frustrerende og mismodig. Da jeg begynte innsamlingen av data bodde jeg i Danmark og hadde til hensikt å gjennomføre en undersøkelse med norske deltakere. Imidlertid begynte en ny tanke relativt tidlig å slå spire. Hva om jeg gjorde undersøkelsen med *både* danske og norske deltakere, og dermed også kunne ha muligheten til å sammenlikne data fra disse to landene? Årsaken til dette var to-sidig: For det første tenkte jeg på dette tidspunkt at data fra to land ville kunne gi anledning til en interessant komparasjon mellom det å vokse opp i regnbuefamilier i land jeg mente hadde en del like – men samtidig ulike – kulturelle trekk. For det andre var det umulig å finne danske studier som omhandlet tematikken. Hvor enn jeg søkte etter tidligere studier og forhørte meg om dette ved enkelte forsknings-og/eller utdanningsinstitusjoner, fikk jeg samme svaret; det eksisterte ingen større studier på dette temaet i Danmark. Begge disse beveggrunnene gjorde at jeg bestemte meg for å rekruttere både danske og norske deltakere.

Når ambisjonen om å sammenlikne danske og norske deltakere ble lagt til side, så skyldes det at jeg svært tidlig i analysen av empirien – faktisk allerede da jeg begynte med transkriberingen av intervjuene og fortsatt var i ferd med å rekruttere deltakere – avgjorde at det var deltakernes beretninger, forstått i deres egen unike kontekst, som skulle være utgangspunktet for analysen, og ikke den komparative ambisjonen. Her endret jeg altså mitt opprinnelige fokus.

Dette fikk også betydning for hvorfor antallet danske deltakere (20) er så vidt større enn norske (5). Jeg hadde allerede fått tak i de danske deltakerne og var i gang med å rekruttere de norske da jeg startet arbeidet med å transkribere intervjuene. Siden jeg under

dette arbeidet forlot intensjonen om komparasjon, valgte jeg å avslutte arbeidet med å rekruttere flere norske deltakere. Jeg anså at det da var tilstrekkelig med 25 deltakere.

Jeg har i løpet av prosessen også fått økt innsikt i de komplekse utfordringene som knytter seg til komparasjon på tvers av land, og at dette trolig ville ha krevd en mer stringent design fra starten av. Å avstå fra en tverr-nasjonal komparasjon har imidlertid gjort det lettere å fokusere på betydninger av andre kontekster og forskjeller i deltakernes oppvekstbetingelser.

Å skaffe tilveie de danske deltakerne bød på større utfordringer enn jeg hadde forutsett. Forklaringen ligger hovedsakelig i ett forhold; jeg kjente ingen i Danmark som var lesbisk eller homoseksuell, og slett ingen regnbuefamilier med barn/unge. Et annet forhold er at disse unge ikke er så lett å finne, de befinner seg ikke i statistikker eller registreringer og de kan heller ikke trekkes ut fra et tilfeldig utvalg. Dermed begynte et møysommelig og tidkrevende arbeid for å finne danske deltakere. Prosessen kom i gang ved at jeg først sendte e-post og et informasjonsskriv om undersøkelsen til relevante forskere som kanskje kunne kjenne til relevante deltakere (bl.a. kjønnsforskere og familieforskere). Nærmest parallelt sendte jeg e-post og informasjon til ulike organisasjoner så som LBGT, Lambda, Tribaderne.³⁰ Dette førte til at jeg etter hvert fikk etablert kontakt med noen få sentrale personer som igjen kunne veilede meg videre i arbeidet med å finne deltakere, og på denne måten ble de danske deltakerne rekruttert.

Det var relativt enklere å finne norske deltakere. Disse kom via mitt personlige nettverk, hvor noen jeg kjente visste om ungdommer/unge voksne med likekjønnede foreldre. Deretter kontaktet jeg deres foreldre med forespørsel om deltakelse, eller de tok selv kontakt med meg.

Etter hvert som deltakerne takket ja til å være med, sendte jeg hver og en av dem e-post og et skriv hvor jeg informerte om at de kunne velge hvorvidt de ønsket å bli intervjuet eller om de ville skrive sine erfaringer i en selvbiografisk form. Av de totalt 25 deltakerne, var det 21 som ønsket å bli intervjuet. En av disse ville altså i tillegg skrive en selvbiografisk tekst, mens de resterende 4 ønsket kun å skrive en selvbiografi. Intervjuene ble foretatt i perioden desember 2004 til oktober 2005, varte fra ca. 50 min. til ca. 2 timer, og konsentrerte seg i all hovedsak om tre hovedtema; a) min familie før og nå b) stigmatisering/problemer c) mitt

³⁰ Disse tre er danske organisasjoner hvor medlemmene bl.a. kan være regnbuefamilier.

liv/hvem er jeg.³¹ Intervjuene ble de fleste gangene gjennomført i deltakernes hjem, men enkelte ganger også på kafeer, og en gang kom deltakeren hjem til meg. Alle intervjuene ble tatt opp på en MP3-spiller, for senere å bli transkribert. Det totale antall transkriberte sider er ca. 250 (Skrift: Arial, 11 pkt.).

Det er vanskelig å ha noen klare formeninger om hvorfor så få ønsket å skrive sine selvbiografier, men en forklaring kan være at deltakerne trodde de måtte ha en god skriftlig framstillingsevne hvis de skulle bidra skriftlig. En annen forklaring kan være at deltakerne mente at å skrive ville ta lengre tid enn om man gjennomførte et intervju. Begge forklaringene ble også antydnet av noen av deltakerne på mitt spørsmål om hvorfor de foretrakk intervju.

5.4 Intervjuene

Hydén (2000) beskriver intervjuet som *"en social process där forskarens förmåga att skapa en relation till den intervjuade är avgörande för om målet med intervjun kommer uppnås eller inte"* (2000:153). Med dette antyder Hydén at ansvaret for at målet med intervjuet skal oppnås, ligger hos forskeren. Det er altså forskerens kompetanse og evne til å skape en relasjon med den som intervjues, som er av størst betydning for resultatet og noe forskeren må være seg bevisst. Dette perspektivet trer også fram i Holstein og Gubrium (2004) som hevder at alle intervjuer er hva de kaller *aktive intervjuer*. Ut fra dette oppfattes intervjueren som medprodusent av mening og viten, og den kunnskapen som oppstår oppfattes å være formet i fellesskap mellom den som intervjuer og den som intervjues og preget av interaksjonen mellom dem. Et intervju er altså ikke kun en utveksling av ord, meninger og holdninger, men i stor grad en sosial og kontekstuell handling hvor aktørene konstruerer identiteter, skaper sosiale virkeligheter og produserer mening.

Et tilsvarende perspektiv framføres også av Haraway (1999) som mener at virkeligheten ikke er noe som lar seg nøytralt observere eller beskrive av en forsker. Virkelighetsbeskrivelser er i stedet alltid bundet til de relasjoner, praksiser og språklige sammenhenger hvor de er frembrakt. Språkets betydning er vesentlig fordi det både er kontekstuell og politisk. Lokalisering og posisjonering er derfor alltid sentralt når en forsker vil utsi noe om menneskers liv, eller med Haraways ord:

³¹ Inspirasjon til disse hovedtemaene fikk jeg fra SOU (2001:10).

I am arguing for politics and epistemologies of location, positioning, and situating, where partiality and not universality is the condition of being heard to make rational knowledge claims. These are claims on people's lives; the view from a body, always a complex, contradictory, structuring and structured body, versus the view from above, from nowhere, from simplicity (1999:181).

Som forsker er det viktig at man *investerer seg selv* i møtet med den intervjuede, slik at denne kan få utfolde sin "virkelighet". Dette forutsetter at forskeren stiller seg åpen og er villig til å lære av den intervjuede ved å "*etablere et virksomt og engageret samarbejde, der kan utfolde den interviewedes erfaringer og forståelser*" (Staunæs og Søndergaard 2005:56).

I intervjuene opplevde jeg alle deltakerne som åpenhjertige og meddelsomme, og flere ganger ble jeg både overrasket og ydmyk over hva de fortalte til tross for at vi ikke kjente hverandre.³² Deltakerne framsto som svært interesserte i å dele sine historier med meg, og jeg tok også aktiv del i hva som ble sagt og svarte på deres eventuelle spørsmål. Det kunne være spørsmål om meg som person, om min familiesituasjon og om min seksuelle orientering. Videre kunne det være at vi hadde samme musikk-smak, og dermed kunne snakke om betydningen enkelte artister og/eller melodier hadde hatt for oss begge. Dette samspillet kunne foregå flere ganger i løpet av intervjuene, og gjennom analysen ble jeg bevisst hvordan kunnskapsproduksjonen dermed flere ganger framsto som *en refleksiv prosess* mellom deltakeren og meg. Gubrium and Holstein (1997) snakker om hvordan forskeren forsøker å tone seg inn på hvordan meningenes og følelsenes dynamikk skapes i fellesskap, noe jeg opplevde var tilfelle flere ganger i intervjuene. Ut fra dette ble intervjuet til et sosialt møte hvor kunnskap og mening ble produsert og hvor de sosiale praksisene ble til under selve samtalen.

Riessmann (1997) beskriver hvordan hun i en intervjusituasjon pendlet mellom ulike posisjoner; i perioder hvor deltakeren på egen hånd formet sammenhengende og detaljrike beretninger, var hun stille og intensivt lyttende. I neste stund var det Riessmann selv som stilte spørsmål og ba deltakeren om å utdype enkelte detaljer eller temaer. Disse posisjonene ble forhandlet fram under samtalen – ikke artikulert, men framsto som effekter av interaksjonen mellom de to subjektene. Jeg kjenner meg igjen i Riessmanns erfaringer ut fra både hvordan jeg fulgte deltakernes egne spor, og hvordan jeg ba de utdype og

³² I ettertid har jeg tenkt på at kanskje er det en sammenheng her; at det å *ikke* kjenne den du snakker med gjør det enklere å fortelle om sitt liv enn om det var motsatt.

spesifisere rundt de tema som var hovedfokuset for intervjuet. De fleste av deltakerne startet – ofte etter oppfordring fra meg – med å fortelle om sin familiehistorikk, men i de færreste tilfelle ble dette til lineære beretninger i tid, sted eller rom. Intervjuene framsto som mangefasetterte og sirkulære, og ga innblikk i beskrivelser av praksiser, erfaringer, emosjoner og relasjonelle prosesser mellom deltakerne og personer i deres nære og fjerne omgivelser. Flere ganger snakket de om omgivelsene og kulturens "blikk" på sin oppvekst, og fortalte om sine erfaringer knyttet til dette. Enkelte ganger kunne intervjuene framstå som usammenhengene, fragmenterte og nærmest uforståelige, og gjorde at jeg "falt av lasset" fordi fortellingene beveget seg i flere retninger samtidig. Jeg måtte be deltakerne stoppe opp, komme med forklaringer og utdypinger, noe som også bidro til å skape rammer for intervjuet. Min øvrige deltakelse i intervjuene – både hvilke spørsmål jeg stilte, hvordan jeg stilte dem, hvordan jeg fulgte opp deltakernes svar eller hvordan jeg andre ganger lot deltakerne snakke uten særlig innblanding – bidro også til samproduksjon av kunnskap.

I intervjuene var det altså viktig for meg at jeg ikke kun "tappet" deltakerne for informasjon på en nærmest "mekanisk" måte, eller det Wengraf (2001) kaller; "*Rushing through the questions rather than working with the answers*" (2001:198). Mitt primære anliggende var å skape et samtaleklima hvor deltakerne ble gitt rom til å fortelle om det han/hun fant viktig i relasjon til spørsmål om familie, foreldreskap og seksuell orientering.

Likevel opplevde jeg flere ganger en viss usikkerhet i forhold til hvor strengt jeg skulle holde meg til min egen plan og intervjuguide, og hvor mye jeg kunne eller burde legge den til side. Denne usikkerheten hang nok sammen med at jeg var en forholdsvis uerfaren forsker. Når jeg i etterkant registrerer at de fleste intervjuene hadde en åpen og utvungen samtaleform, så tror jeg dette henger sammen med mine tidligere arbeidserfaringer hvor jeg mellom annet har gjennomført mange og lange samtaler med mennesker i ulike livssituasjoner.³³ Jeg kan likevel ikke se bort fra at de samme erfaringene noen ganger også

³³ På 1980-tallet arbeidet jeg i ca. fem år ved en barnevernsinstitusjon, hvor samtaler med unge var en del av det daglige arbeidet. Disse samtalerne var interessante og utfordrende, bl.a. siden mange av de unge hadde liten erfaring i å snakke om seg selv og sine erfaringer. I tillegg arbeidet jeg på 1990-tallet ca. fem år på et kontor hvor jeg gjennomførte mange og lange samtaler med mennesker som på grunn av sykdom eller andre årsaker hadde måttet forlate arbeidslivet. Mitt anliggende var å snakke med dem og hjelpe dem å finne ut hvorvidt det var relevant for dem å gjennomføre et atferdssløyf, eller å gå over på mer permanente trygdeytelser. Også disse samtalerne var i mange tilfelle svært utfordrende, og stilte store krav til hvordan jeg

kan ha bidratt til at jeg har tatt større kontroll enn jeg burde, eller styrt intervjuet i den retning jeg ønsket, om ikke annet så for å rekke gjennom alle mine spørsmål innenfor en gitt tidsramme.

5.5 Selvbiografiene

I tillegg til intervjuene var det altså fem deltakere som skrev sine historier. Disse historiene – eller selvbiografiene – er en annen måte å generere data på enn ved de mer tradisjonelle intervjumetodene. For å kunne bruke selvbiografier som samfunnsvitenskapelige data må man i følge Gullestad (1996) studere dem som *fortellinger*. I avhandlingsarbeidet ba jeg deltakerne skrive og reflektere over tre spesifikke og avgrensede temaer, og satte dermed også rammer for hvor omfattende jeg ønsket selvbiografiene skulle være. De tre temaene var imidlertid de samme som gjaldt for intervjuene. Jeg hadde altså som utgangspunkt at selvbiografiene skulle framstå som skriftlige fortellinger innenfor spesifikke temaområder jeg som forsker ønsket deltakerne skulle skrive om.

Plummer (2005) bruker begrepet *autobiografi* om slike fortellinger, og skriver at en autobiografi består av tre komponenter, nemlig; "*autos (what do we mean by the self?), bios (what do we mean by the life?) and graphe (what do we presume in the act of writing?)*" (2005:86). Om formålet med slike autobiografier sier han:

Autobiographical writing aims to capture this self-reflexive process, to know it through consciousness, to ultimately understand the flow of this particular life. Part of the philosophy of autobiography, then, concerns this self-reflective debate and the streams of consciousness it provokes (2005:87).

Vi finner Plummers perspektiver også hos Gullestad (1996), som sier at en selvbiografi kan tolkes som en samtale forfatteren har med seg selv. Denne samtalen foregår i nåtid, men omhandler fortid. Gullestad sier det sånn: "*Det er en viss avstand mellom selvet som skriver og selvet som var, mellom skrivingens nåtid og den fortiden det berettes om*" (1996:15). Selvbiografier blir dermed svært personlige tekster hvor deltakere skriver og reflekterer, og hvor det personlige relateres til det kulturelle (Richardson 2008). Bakhtin (1981) er ikke i like

som representant for "maktapparatet" håndterte det å være i en situasjon hvor ulikhet i posisjon var framtreddende. I tillegg stilte det meg overfor mange etiske utfordringer som mellom annet det å respektere den andres integritet og verdighet.

stor grad opptatt av det nåtidige og det fortidige. Hans fokus er at selv om vi sitter isolerte og skriver, skriver vi aldri alene. Dette forklarer han med at tekstene vi skriver er befolket av andres ord, stemmer, holdninger og intensjoner; en form for mikrodialoger. Når vi skriver har vi samtaler både med andre og oss selv, og vi er i følge Bakhtin situerte i hverandres ord. Ordene eller teksten er stedet hvorfra vi posisjonerer oss, og det å komme tilsyne eller finne en egen posisjon handler om at vi har gjort ordene og begrepene til våre egne.

Når en deltaker bes å skrive sin selvbiografi knyttet til noen utvalgte tema, står det forfatteren fritt å vektlegge enkelte temaer mer enn andre. Det står også forfatteren fritt å velge å skrive om det som opptar vedkommende, mer enn å måtte svare på temaer eller spørsmål i et intervju. Ved at forfatteren heller ikke "forstyrres" av forskeren under skriveprosessen, vil han eller hun kunne gå ut og inn av den skriftlige fortellingen og foreta de refleksjoner som måtte være ønskelig. Forskerens deltakelse er marginal under forfatterens skriveprosess. Innflytelsen skjer i startfasen, det vil si i invitasjonen og i forventningene/kravene til historienes tema og omfang. Deretter overlates forfatteren til seg selv, der han eller hun selv bestemmer hva som skal festes på papir og leveres videre, mens forskerens deltakelse og innflytelse igjen vil være sterkere når historien skal fortolkes og analyseres.

I tillegg til at jeg altså ønsket at deltakerne skulle skrive om de tre temaene som var sentrale i intervjuene, kunne de fritt bringe inn andre temaer, hendelser eller situasjoner de selv mente var meningsfulle og sentrale. Jeg antydte at teksten kunne være mellom fem og femten sider, men hvis de ønsket å skrive lengre var dette helt i orden. De fem selvbiografiene var fra ca. seks til ni sider.

Selv om jeg hadde lagt visse føringer for skrivningen var deltakerne i selve skriveprosessen altså overlatt til seg selv. De måtte selv bestemme seg for hva som var viktig, hva de ville betone – eller nedtone. Resultatet var at fortellingene ble relativt ulike, både i innhold og form. Mens én redegjorde for og reflekterte over sin oppvekst nærmest i kronologisk orden, kunne en annen vektlegge og skrive nesten kun om egen seksuell orientering. Mens én var opptatt av å fokusere på forhold som akseptering og verdsetting, skrev en annen om hvilke hverdagslige praksiser og erfaringer som hadde betydd mest for henne i oppveksten. Selvbiografier gir deltakerne mulighet til å fokusere på det *de selv* finner mest betydningsfullt, og for avhandlingsarbeidet framsto disse tekstene som et nyttig og interessant supplement til intervjumaterialet.

5.6 Refleksjon over intervju og selvbiografi som metoder

Hydén (2008) refererer til Linell (2005) når han hevder at normene for selvbiografier på mange måter er ulik normene for de muntlige historiene. Den skrevne teksten tillater i følge Hydén *“a more elaborate and formal style and use of imagery, and a refined chronology of events”* (2008), noe som skiller den fra de muntlige historiene siden forskeren ikke deltar aktivt i samhandling med forfatteren.

Da jeg plana datainnsamlingen ønsket jeg altså å anvende både intervjuer og selvbiografier som datakilder. Tanken var at skriftlige selvbiografier kanskje ville gi *“rikere”* beretninger enn intervjuer; det vil si at de i større grad enn intervjuer ville romme beskrivelser av deltakernes praksiser, erfaringer, relasjoner og hverdagsliv, men ikke minst *“dypere”* refleksjoner over disse forholdene. På dette punktet tok jeg feil. Selvbiografiene ga verken mer utfyllende informasjon eller *“rikere”* eller *“dypere”* beretninger og refleksjoner enn intervjuene. Det de imidlertid ga var mer *“spisset”* informasjon, siden deltakerne hadde vektlagt å skrive det de *selv* mente var viktigst å skrive om. Dette kunne i mange tilfelle gå noe på tvers av hva jeg som forsker *“var ute etter”*, men formidlet likevel mening og kunnskap som var både unik og utfyllende i forhold til det som kom fram i intervjuene.

I lys av ovenstående registrerte jeg at intervjuene og selvbiografiene utfylte hverandre. Intervjuene kunne analyseres som rike beretninger om et mangfold av praksiser og erfaringer hvor samproduksjon mellom deltakerne og meg sto sentralt, mens selvbiografiene ga rom for å analysere fortellinger knyttet til spesifikke temaer.

5.7 Analysen

Analysen startet allerede under intervjuene, og videre under transkriberingen og lesningen av selvbiografiene. Jeg merket meg at det var visse temaer som ble sterkere vektlagt av deltakerne enn andre. Dette var nok noe av grunnen til at jeg valgte å foreta en tematisk analyse, blant annet for å rydde i og få oversikt over materialet. Samtidig ønsket jeg også å holde fast ved den enkelte deltaker sin historie, sine praksiser og unike erfaringer. Jeg var altså opptatt både av det partikulære – forstått i sin egen lokale kontekst – og av mer generelle mønster som måtte eksistere på tvers av deltakernes beretninger. Dette var - og har vært - en utfordrende og til dels vanskelig balansegang, noe som også reflekteres av metodologisk teori. Terre Blanche og Durrheim (1999) antyder denne balansegangen når de hevder at fortolkende forskning alltid innebærer å bevege seg mellom det generelle og det

spesielle, mens Clandinin og Connelly (2000) på sin side hevder at man som forsker må bestemme seg for enten det ene eller det andre.

Jeg startet det analytiske arbeidet ved å lese inngående gjennom alle intervjuene og selvbiografiene. Samtidig forsøkte jeg "å løfte blikket" ved å trekke ut essensene i fortellingene, både sett i lys av mitt forskningsfokus/min problemstilling, og ved å registrere nye/andre temaer som dukket opp i materialet. Parallelt med at jeg leste, noterte jeg ned forhold deltakerne fortalte om som jeg mente kunne være av betydning for analysen. I utgangspunktet hadde jeg som nevnt avgrenset intervjuguiden til tre hovedtemaer: a) min familie før og nå b) stigmatisering/problemer c) mitt liv/hvem er jeg, men da jeg begynte analysen registrerte jeg raskt at intervjusamtalene omhandlet flere forhold enn disse. Notatene organiserte jeg derfor under åtte temaer jeg oppfattet som de vesentligste i deltakernes historier. Disse handlet om hvordan de snakket om og reflekterte over;

- familiekonstellasjoner/familiestrukturer
- familiebegrepet
- emosjoner/relasjonelle forhold
- betydningen av seksuell orientering
- åpenhet/taushet i forhold til familiekonstellasjonen
- stigmatisering/mobbing
- familien som ressurs/fordeler ved oppveksten
- samlivsbrudd/skilsmisser

Dette ga en første oversikt over hva materialet i hovedsak handlet om. Samtidig var det åpenbart at mange av temaene overlappet og at de hang sammen på ulike måter. Det var derfor nødvendig å arbeide videre med det enkelte tema og de deler av materialet det viste til, og ikke minst med sammenhengen mellom temaene. Dette arbeidet resulterte i en reorganisering og sammenfatning av analysen rundt tre hovedtemaer (A,B,C), med hver sine undertemaer:

- A) Familie/foreldreskap - forholdet til familie/forelder (både biologisk og ikke-biologisk)
 - synet på/forholdet til foreldre/foreldrenes betydning og innflytelse
 - familie/familiebegrepet/relasjoner i familien
 - samlivsbruddets/skilsmisens betydning
 - fordeler/ulempen med oppveksten

B) Holdningen til/oppfattelsen av foreldrenes seksuelle orientering

- har foreldrenes seksuelle orientering hatt betydning for deres syn på kjærlighet og seksualitet?
- opplevelsen/reaksjonen da de fikk vite om foreldrenes seksuelle orientering/snakket tilstrekkelig om det? Åpenhet/taushet?
- opptatt av hva omgivelsene mente/hvem visste/har måttet forsvare det
- åpen i forhold til foreldrenes seksuelle orientering/åpen om familiekonstellasjonen

C) Egenverd og selvoppfatning

- erting/mobbing
- sosialt liv og hverdagsliv/opplevelsen av seg selv

De tre ovenstående hovedtemaene dannet utgangspunktet for to av avhandlingens artikler. Analysen av hvordan deltakerne som var unnfanget med donorinseminasjon forhandlet med sin (kjente eller ukjente) donor, vokste fram senere i avhandlingsarbeidet. Dette utgjør et mer spesifikt tema, som bare angår 7 av de 25 deltakerne. Samtidig er temaet helt sentralt for de deltakerne det angår, og det utgjør dermed et viktig og nødvendig supplement til analysen av hvordan personer som har vokst opp i regnbuefamilier, gjennom sine praksiser og forhandler med dominerende oppfatninger av familie og foreldreskap. I tillegg er det et tema som har fått svært liten samfunnsvitenskapelig oppmerksomhet, til tross for at det berører en rekke både sosiale, politiske og etiske spørsmål. På denne måten dekker avhandlingen både de generelle mønstrene i deltakernes beretninger, og mer spesifikke aspekter som bare gjelder noen få og hvor de individuelle og partikulære erfaringene og meningskontekstene får større rom og betydning.

5.8 Troverdighet, overførbarhet og pålitelighet

I sin diskusjon om hva som bør legges til grunn som mål på kvalitet og robusthet i kvalitative undersøkelser, hevder Lincoln og Guba (1985) at det er fire forhold man som forsker må fokusere på. Disse fire er *troverdighet*, *overførbarhet*, *pålitelighet* og *bekreftbarhet*.³⁴

³⁴ Lincoln og Guba benevner disse fire som: *credibility*, *transferability*, *dependability* and *confirmability* (1985:300). Det fjerde punktet *bekreftbarhet* (confirmability) vil jeg skrive som punkt 5.8.1

Troverdigheten i kvalitative undersøkelser handler om i hvilken grad forskerens funn på riktig måte reflekterer formålet med undersøkelsen. For å øke sannsynligheten for at forskningen skal frembringe troverdige resultater, er det i følge Lincoln og Guba (1985) hovedsakelig to teknikker man kan benytte.³⁵ Det ene teknikken er *vedvarende observasjon*, hvor det å investere tid til å bli kjent med feltet/deltakerne slik at man kan bygge opp tillit og bedre skille mellom relevant og ikke relevant informasjon, er det sentrale. Dette gjelder, slik jeg oppfatter Lincoln og Guba, kanskje i første rekke ved feltobservasjon heller enn ved intervjuer og selvbiografier. Den andre teknikken er ifølge Guba og Lincoln *metodetriangulering*, som betyr at forskeren benytter seg av flere ulike metoder i sin datainnsamling. Jeg har benyttet meg av to ulike metoder i datainnsamlingen; intervjuer og selvbiografier. Jeg har redegjort for hvordan intervjuene praktisk ble gjennomført, og min posisjon som deltakende aktør i disse (5.5). I tillegg har jeg beskrevet prosessene knyttet til selvbiografiene, hvor jeg som forsker hadde innflytelse hovedsakelig i to faser; ved introduksjonen og avgrensningen i henhold til tematikk og i analysene/diskusjonene av selvbiografiene (5.6). I tillegg har jeg i 5.7 reflektert over disse to kvalitative tilnærmingenes styrker og svakheter som metoder i min studie. Slik jeg ser det supplerer og utfyller de to metodene hverandre, og styrker dermed dataens troverdighet.

Dataens *overførbarhet* omhandler hvorvidt det er mulig å overføre funnene som er gjort til liknende fenomener, eller om de gjelder kun i forhold til de som er "forskert på". En undersøkelses overførbarhet dreier seg derfor om hvorvidt man som forsker lykkes i å etablere beskrivelser, begreper, fortolkninger og forklaringer som kan være nyttige og hensiktsmessige i andre sammenhenger. Andenæs (2000) trekker fram to typer argumentasjon når det gjelder dataenes overførbarhet.³⁶ Hun skiller mellom det hun kaller en *aggregattype-generalisering* og en *generaltype-generalisering*, hvorav den første baserer seg på representative utvalg og statistisk argumentasjon, mens den andre beveger seg fra den generaliserte til den partikulære kunnskapen (2000:304).

³⁵ Lincoln og Guba nevner selv tre ulike teknikker eller aktiviteter og ikke kun to. De benevner disse som; "*prolonged engagement, persistent observation, and triangulation*"(1985:301). Imidlertid finner jeg de to førstnevnte relativt overlappende og velger å benevne de som én teknikk/aktivitet: *vedvarende observasjon*.

³⁶ Ved kvalitative undersøkelser snakker man helst om *overføring* av kunnskap i stedet for *generalisering*. Imidlertid finner jeg det hensiktsmessig i denne sammenheng å støtte meg til Andenæs' (2000) diskusjoner om generalisering.

Min studie har en analytisk tilnærming som tilhører generaltype-generaliseringen. Materialet består av 25 deltakere, noe som har gitt meg partikulær kunnskap heller enn generell, og god innsikt i de individuelle variasjonene i materialet. Siden min oppgave har vært å undersøke hvordan den enkelte deltaker gjennom sine praksiser og erfaringer forhandler med kulturens normative anvisninger, er det de fylldige beskrivelsene som har ligget til grunn for analysene og diskusjonene. Andenæs (2000) påpeker at å tydeliggjøre resultatene av en undersøkelse, argumentere for deres troverdighet samt presentere dem i lys av eksisterende diskurser, vil kunne øke sjansen for at de "treffer" mottakerne og dermed kan tas i bruk. *"At de oppleves som relevante – og kan generaliseres"* (2000:318).

Pålitelighet omhandler undersøkelsens data; mer presist hvilke data er brukt, hvordan de er samlet inn og hvordan de er bearbeidet. For å styrke påliteligheten ved dataene, kan man gi leseren en åpen og detaljert framstilling av datainnsamlingen og hvordan data er behandlet og bearbeidet. Ryen (2002) hevder mellom annet at det bør utarbeides en revisjonsprosedyre som kan gjøre det mulig å spore forskerens dokumentasjon av data, metoder og avgjørelser gjort i prosessen og det endelige resultatet. Jeg har i det foregående gitt en detaljert beskrivelse av hvordan data ble samlet inn og hvordan de er bearbeidet og analysert fram til de endelige resultatene som er presentert i avhandlingens artikler.

5.8.1 Bekreftbarhet og metodekritisk refleksjon

Lincoln og Guba (1985) refererer til *bekreftbarhet* som et fjerde kriterium for å styrke dataenes kvalitet og robusthet. Ryen hevder at bekreftbarhet handler om en *"øvelse i refleksjon som impliserer en metodologisk selvkritisk beretning av hvordan prosjektet er utført"* (2002:180). Det handler først og fremst om transparens, slik at en vet nøyaktig hva som er gjort og at en i prinsippet kan gjenta undersøkelsen for å få den bekreftet.

For at en leser skal kunne følge og vurdere alle beslutninger som er tatt underveis, må man som forsker i følge Lincoln og Guba (1985) avdekke og beskrive alle beslutninger i hele forskningsprosessen. Det er derfor viktig at man er selvkritisk til hvordan undersøkelsen er gjennomført og hvilke forhold som kan ha hatt betydning for prosessen. Slik jeg oppfatter Lincoln og Guba betyr dette at jeg må reflektere over alle forhold gjeldende forskningsprosessen; ikke kun over hvilke metoder jeg har benyttet, men også over meg selv som forsker, min situerthet og min etiske og moralske integritet.

Harding (2004) diskuterer hvordan *sterk objektivitet* henger sammen med og nærmest krever *sterk refleksivitet*. Harding hevder at vi som forskere bør klargjøre eget ståsted og underlegge det like kritiske krav som man gjør overfor empirien og analysen for øvrig. Hun sier det sånn; "*Strong objectivity requires that the subject of knowledge be placed on the same critical causal plane as the objects of knowledge. Thus strong objectivity requires what we can think of as 'strong reflexivity'*" (2004: 136). Å situere seg som forsker, vil altså i følge Hardings resonnement kunne bidra til sterk refleksivitet i kunnskapsproduksjonen.³⁷

Harding (1991) argumenterer videre for betydningen av at vi som forskere er *outsiders-within* ("utenforstående-innenfor")³⁸ – et begrep det kan være noe vanskelig å gripe, men som gir meg assosiasjoner til Meløes (1979) begrepstriologi om tre blikk; *det ukyndige blikk*, *det kyndige blikk* og *det døde blikk*. Triologien handler om ulike posisjoner man som forsker ser eller synliggjør noe fra. Grunnleggende for begrepstriologien er at den problematiserer hvordan man ser noe på basis av de erfaringer man har, og blikkene framstår som et verktøy for å se de kontekstuelle rammene ulike praksiser kan forstås i og ut fra. *Det ukyndige blikk* tilhører forskeren som har en utenforposisjon, og som i følge Meløe

³⁷ Haraway (2000) anvender begrepet *diffraksjon* som alternativ til begrepet *refleksjon*. Dette handler om hvordan man analytisk stadig bør åpne for nye vinkler og alternative forståelser, - ikke kun med tanke om å ha et kritisk blikk på samfunnsfenomener, men også med tanke om å kunne forandre dem. Haraway sier det sånn: "*So I use it to talk about making a difference in the world as opposed to just being endlessly self-reflective. Obviously, I am not against being self-reflective, but I am interested in foregoing something else*" (2000:104). I likhet med Harding er Haraway opptatt av at vi som forskere skal synliggjøre det stedet vi står og snakker fra, men dette må i tillegg kontekstualiseres siden vi som subjekter er situerte i samfunnet og dermed ikke kan stille oss utenfor eller objektiv til vår forskning. Haraway (1999) påpeker at vi som subjekter og forskere aldri kan innta en nøytral posisjon – en "not-knowing-position" – i vårt arbeid, men må synliggjøre og problematisere vår situerhet.

³⁸ Harding beskriver begrepet "outsider-within" ved å hevde at kvinner ofte er outsiders på innsiden. Enkelte ganger er de utenfor og fremmede for de dominerende praksisene i kulturen, mens de andre ganger er innenfor. Et eksempel på dette er kvinnelige forskere. Disse befinner seg på innsiden, deltar på arenaer for kunnskapsproduksjon og blir kjent med det herskende spillet som foregår. Samtidig – i kraft av å være kvinner i en patriarkalsk kultur - befinner de seg utenfor. De ser verden fra de herskendes ståsted, men de evner også å ta det motsatte perspektivet; å se verden fra de undertryktes ståsted. I følge Harding utgjør dette doble blikket en unik kunnskapsressurs.

har liten kunnskap om de praksiser som skjer fordi hun mangler erfaring fra disse. Imidlertid har forskeren med det ukyndige blikk en visshet om at det er noe hun ikke ser og forstår, noe som gir mulighet til å stille spørsmål og ved dette vise sin manglende kunnskap og forståelse, men også ønsket om å øke denne. *Det kyndige blikk* viser til forskeren som insider og aktør ut fra at hun kjenner praksisene fra egne erfaringer, mens *det døde blikk* tilhører forskeren i en utenforstående posisjon og som ikke selv er klar over denne posisjonen; forskeren som møter noe ukjent og nytt uten oppfatning eller mistanke om at det er noe hun ikke ser, og dermed ikke forstår.

Det er særlig *det ukyndige* som etter mitt syn i stor grad faller sammen med Hardings *outsider-position*, mens *det kyndige blikk* tilhører en *within-position* (Meløe 1979). Som forsker har jeg både hatt en *outsider-position* og en *within-position*. Jeg var på forhånd klar over at jeg hadde minimal kjennskap til hvordan det er/var å vokse opp i regnbuefamilier, og var derfor opptatt av å stille spørsmål, følge deltakernes temaer/spor og ved dette skaffe meg mest mulig kjennskap til et felt jeg i utgangspunktet visste lite om. På denne måten hadde jeg en *outsider-position*. Men jeg kan også sies å ha en *within-position* siden jeg i mange år har levd sammen med en kvinne. En *within-position* - at jeg ved egen erfaring i årevis har forhandlet med kulturens heteronormative anvisninger - var en posisjon jeg delte med deltakerne, særlig når de snakket om hvordan de til stadighet måtte forklare, oppklare og argumentere for sin familiesituasjon.

Min egen "historikk" og bakgrunn gjør meg altså til en del av det empiriske forskningsfeltet jeg studerer, og mitt videre spørsmål blir derfor; på hvilken måte kan dette ha vært en svakhet eller styrke i forskningsarbeidet? Til tross for at jeg ikke har egne barn har jeg altså levd mange år i et likekjønnet parforhold, noe som kan ha gitt meg enkelte fordeler, men som også har stilt store krav til meg som forsker. Har jeg for eksempel hatt et ønske om å "bevise" at likekjønnede foreldre er like gode som heteroseksuelle foreldre og at deres barn og unge har det OK? Tar jeg ting for gitt, at jeg med andre ord er for tett på det empiriske feltet jeg studerer og av den grunn ikke ser eller lar være å undersøke tatt-for-gitt-hetene? At min *within-position* gjør meg for nærsynt?

I ettertid vurderer jeg at ovenstående hovedsakelig kan ha hatt betydning for to forhold; det første gjelder rekrutteringen av deltakerne og det andre handler om intervjuene og selvbiografiene. Siden rekrutteringen av deltakerne i de fleste tilfellene gikk gjennom foreldrene, er det ikke urimelig å anta at disse kunne være særlig positive til at det var en

forsker med erfaring fra et likekjønnet parforhold som skulle snakke med deres barn. Jeg opplevde minst ved et par anledninger at foreldrene uttrykte det som positivt at jeg selv levde i et likekjønnet parforhold. Dette *kan* ha bidratt til en lettere tilgang til deltakere og at de oppfattet at her var det en forsker som ville være positiv og mindre kritisk til deres familiekonstellasjoner. I etterkant kan en også stille spørsmål om rekrutteringen av deltakere har vært "skjev" i den forstand at det er de familiene som framstår som mest "robuste" som har deltatt. På den andre siden kan det å bli oppfattet som en "positiv forsker" – eller en med *within-position* - like gjerne ha bidratt til at familier som for eksempel har opplevd stigmatisering og negativ annenhet, har ønsket eller våget å delta.

Når det gjelder intervjuene og selvbiografiene er det to forhold jeg her vil fokusere på. *Det første* handler intervjuguiden. Ved å avgrense den til de tre nevnte hovedtemaene, fokuserte jeg kanskje i for liten grad på de "problemfrie" sidene ved å vokse opp i regnbuefamilier. Dette kan forklares med at vi alle - inkludert meg selv – er preget av kulturens heteronormative anvisninger, og hvor en av bekymringene handler om hvilke problemer denne oppveksten kan gi. Med andre ord; et "problemfokus" på hvordan det er å vokse opp i regnbuefamilier heller enn det motsatte. Jeg ble bevisst mitt "problemfokus" først da jeg analyserte dataene.

Det andre forholdet er at jeg ved enkelte anledninger stilte spørsmål eller fulgte samtalespor som jeg mener kan koples til egne erfaringer. Et eksempel var når enkelte av deltakerne snakket om sine foreldres "komme-ut-prosesser" og sine egne "komme-ut-som-barn-av-prosesser". Dette var forhold som skapte gjenkjennelse hos meg, og her kunne jeg følge opp samtalene og bidra til samproduksjon av kunnskap jeg registrerer henger sammen med egen situering. Imidlertid er dette noe som ble tydelig for meg under transkriberingen og analysen, og ikke i selve intervjuene. Dog, etter å ha levd et langt liv i et likekjønnet parforhold, er dette min situering i hverdagen, og mine praksiser og erfaringer har selvsagt betydning for avhandlingsarbeidet; både før, under og etter datainnsamlingen, i analyseprosessene og i skriveprosessene.

Men ikke kun mitt private ståsted har vært av betydning for avhandlingsarbeidet; mine faglige og vitenskapsteoretiske tilknytninger har også vært sentrale. I løpet av forskningsprosessen har flere spørsmål dukket opp, som for eksempel; kan min teoretiske forankring fra fortolkende sosiologi være en hensiktsmessig analytisk tilnærming, eller kan andre vitenskapsteoretiske perspektiver være mer anvendbare? Er det mest hensiktsmessig

å la empirien "snakke", for så i etterkant å vurdere hvordan dette kan forankres i teorier? Spørsmålene har fulgt meg gjennom hele forskningsprosessen, og bidratt til å holde meg "skjerpet" i forhold til de valg jeg har foretatt.

Ovenstående refleksjoner og spørsmål rundt de metodiske og vitenskapsteoretiske tilnærmingene har gitt meg bedre innsikt til å beskrive og forstå forskningsprosessen. Dette betyr ikke at den har vært planløs eller tilfeldig, men heller at det har vært en *prosess* bestående av et vekselspill mellom innsamling av data, begynnende analyse, teoretiske studier, systematisering av forskning, forsøksvise avgrensninger og videre analyse – og skrivearbeid. Dette vekselspillet mellom empiri og teori, har vært en lærerik og spennende reise.

6.0 Kort presentasjon av avhandlingens tre artikler

Avhandlingen består altså av tre artikler med meg som eneforfatter. To av artiklene er publisert og den tredje er til andre gangs gjennomlesning hos referee. Denne presentasjonen har til hensikt å vise hvilke spesifikke spørsmål og problemstillinger artiklene omhandler og adresserer. Hver av de tre artiklene har sin hovedproblemstilling:

- I artikkel nr. I; *Homoseksuelle foreldre - (u)vanlige familier? Ungdom, unge og voksnes oppveksterfaringer fra familier med homoseksuelle foreldre*, handler det om hvordan deltakerne snakker om familiebegrepet, og hvilken betydning begrepet familie har for deltakerne. Hvordan snakker deltakerne om familierelasjoner, familiemedlemmer og foreldreskapet?
- I artikkel nr. II; *My Rainbow Family – Discomfort and the Heteronormative Logics*, er fokuset på hvilke betydninger foreldrenes seksuelle orientering har for deltakerne i deres hverdagsliv, og hvilke forhandlinger de foretar med dominerende normer og oppfatninger av normalitet.
- I artikkel nr. III; *The Donor Figuration: A progenitor, father or friend? How young people in planned lesbian families negotiate with their donor*, handler det om å være unnfanget ved hjelp av kjent eller anonym donor, og hvilke posisjoner som forhandles mellom donor, de unge og mødrene. Ved å diskutere donor som en figurasjon i kontinuerlig bevegelse, trer et mangfold av posisjoner og relasjoner fram, uavhengig av hvorvidt donor er anonym eller kjent.

Artikkel I: Homoseksuelle foreldre - (u)vanlige familier? Ungdom, unge og voksnes oppveksterfaringer fra familier med homoseksuelle foreldre. *Dansk Sociologi*, 18(3): 9 – 24, 2007

Artikkelen handler i første rekke om deltakernes forståelser og forestillinger om begrepet *familie*. Fokuset er på hvilke betydninger begrepet "familie" har for dem; hvordan de definerer familierelasjoner og familiemedlemmer, hvordan de vurderer sine familier i

forhold til hva samfunnet aksepterer/ikke-aksepterer. I tillegg diskuterer jeg hvilke betydninger foreldreskapet har for dem.

I artikkelen analyserer jeg hvordan deltakerne snakker om sine familier hovedsakelig i lys av begrepene "doing family", "family practices" og "family relations". Familie er hva familie gjør, eller med andre ord; det er aktiviteter og samhandling i hverdagen som i følge deltakerne skaper familie og relasjoner, og bidrar til at man definerer sin familietilhørighet.

I artikkelen viser jeg hvordan deltakerne snakker om foreldreskap, og hvordan de ikke knytter dette spesifikt til biologi eller kjønn, men at foreldreskap handler om å være gode omsorgsgivere. Deltakerne framhever altså at det er *utøvelsen* av foreldreskapet som er det avgjørende for at barn skal ha en god oppvekst, og ikke biologisk tilknytning eller kjønn. De omtaler sine foreldre som likeverdige omsorgsgivere, og strekker altså sine forklaringer og forståelser av familie og foreldreskap ut over definisjoner om biologisk tilhørighet, blodsband og kjønn. På denne måten snakker de om familie og foreldreskap i lys av diversitet og mangfold.

Artikkelen gir et innblikk i hvordan deltakerne uttrykker sine praksiser, erfaringer og refleksjoner ved å ha vokst opp i familier som faller utenfor dominerende oppfatninger om hva familie og foreldreskap er eller bør være. Deres beretninger viser hvordan de definerer og plasserer sine familier innenfor oppfatninger om mangfold og variasjon heller enn annerledeshet og avvik, og at biologiske bånd i all hovedsak er underordnet relasjonelle bånd i konstitueringen av familie og i utøvelsen av foreldreskap.

Artikkel II: My Rainbow Family – Discomfort and the Heteronormative Logics. *Young*, 20(3): 237 – 256, 2012

Til tross for at deltakerne bor i land hvor homoseksualitet og homoseksuelles rettigheter flagges høyt både i festtaler, i politiske vedtak og i lovgivning, viser artikkelen hvordan deltakerne kontinuerlig må forklare og til dels forsvare sine familier og sine foreldres seksuelle orientering. I denne artikkelen analyseres deltakernes beretninger i lys av kulturens dominerende heteronormative anvisninger, hvor forestillinger om at den "normale" familiekonstellasjonen består av mor-far-barn og at det "normale" og beste foreldreskapet utøves av en mann og en kvinne, er de rådende.

Å vokse opp i familier som skiller seg ut fra kulturens normative anvisninger krever et ekstra arbeid; et arbeid som i følge Ahmed (2004) kan analyseres som *a discomfort*. Selv om deltakerne ikke beskriver dette arbeidet som direkte ubehagelig eller som en byrde, så fremgår det tydelig at det er et vedvarende arbeid med og mot eksisterende og dominerende heteronorme oppfatninger som de gjerne skulle ha vært foruten. Konkret handler det om hvordan deltakerne kontinuerlig må forklare og oppklare forhold rundt sin familie og sin oppvekst. Enkelte av deltakerne forteller hvordan deres praksiser består i å være tilbakeholdne med å avsløre eller fortelle om foreldrenes seksuelle orientering og sine familiekonstellasjoner, mens andre forteller hvordan de tar til motmæle hvis de hører negative utsagn om regnbuefamilier, lesbiske eller homoseksuelle, og hvordan de offensivt utfordrer heteronormen.

Deltakernes arbeid handler med andre ord om hvordan de utfordrer heteronormen og tatt-for-gitt-hetene, og hvordan dette bringer fram perspektiver som bidrar til å skape nye diskurser om oppvekst i regnbuefamilier.

Artikkel III: The Donor Figuration: A progenitor, father or friend? How young people in planned lesbian families negotiate with their donor. Artikkelen er re-innsendt tidsskriftet *Sexualities* etter to refereegjennomganger.

I denne artikkelen diskuterer jeg hvordan syv unge mennesker som er unnfanget ved hjelp av donor, snakker om donor og hvordan de posisjonerer og plasserer ham i sine hverdagsliv. Ved å ha lesbisk mor/lesbiske mødre samt være unnfanget ved hjelp av kjent eller anonym donor, viser disse familiene noe av variasjonen i "regnbuefamilien". I analysen tar jeg utgangspunkt i at donor er en figurasjon i kontinuerlig bevegelse, som medvirker til at hans posisjoner og relasjoner varierer, uavhengig av hvorvidt han er anonym eller kjent.

For tre av de syv er donor anonym, for de fire andre er han kjent. Analysen indikerer at de unge som har anonym donor ser på sine familier som et to-somt monogami bestående av dem selv, søsken og de to mødrene. Donor har ingen konkret plass i deres hverdagsliv, og de gir uttrykk for at de heller ikke ønsker at han skal ha det. De forteller at de i oppveksten har måttet forklare både på skolen og overfor venner hvordan de var unnfanget, at de har reflektert over hvordan de skal benevne ham og har snakket med sine mødre om ham. Dette indikerer at den anonyme donor har vært til stede i deres liv, om enn fysisk fraværende.

Fire av de unge kjenner sin donor og de fører relativt ulike forhandlinger med ham. Tre av de fire ser ikke på ham som en farsfigur slik de mener en far skal framstå, mens den fjerde ser på donor som sin far. Ved at donor er kjent, fysisk tilstedeværende og tilgjengelig i deres hverdagsliv, utfordres familien som det to-somme monogami og donor blir en tredje foreldre-aktør det føres kontinuerlige forhandlinger med.

Donors posisjoner og relasjoner forhandles mellom ham, de unge og deres mødre, uavhengig av hvorvidt han er anonym eller kjent. Posisjonene og relasjonene er kontinuerlig i bevegelse og donor analyseres i artikkelen som en figurasjon; et levende subjekt og en tenkende og handlende aktør som skaper seg som subjekt, men også som en fysisk fraværende; et fenomen som befinner seg på grensen mellom fiksjon og fakta.

7.0 Oppsummerende diskusjon; Regnbuefamiliers døtre og sønner

Hva betyr det å vokse opp med lesbiske mødre eller homoseksuelle fedre? Hvordan forstås familie og foreldreskap, og hvordan forhandler unge voksne/voksne som har vokst opp i regnbuefamilier med kulturens dominerende tankegods? Det er dette som har vært fokus for avhandlingsarbeidet og som jeg særlig har diskutert og analysert i artiklene, men også i kappen. I kappen har jeg i tillegg lagt vekt på å synliggjøre normeringsprosesser i kulturen og politikken; betingelser de skaper for subjekters praksiser og erfaringer og hvordan de utfordres og forhandles.

I denne oppsummeringen presenterer jeg først det jeg mener er avhandlingens bidrag til forskning om en oppvekst i regnbuefamilier. Deretter diskuterer jeg hvorvidt Gross' begreper om "*regulative traditions*" og "*meaning-constitutive traditions*" kan være hensiktsmessige tilnærminger *både* for å diskutere normeringsprosesser knyttet til familieskaping, og for å diskutere subjekters forhandlinger med disse (Gross 2005). Avslutningsvis presenterer jeg noen tanker om framtidens familiebegrep og plasserer mitt avhandlingsarbeid inn i dette.

7.1 Avhandlingens bidrag; forhandlinger med heteronormen

Som jeg skriver i kappens innledningskapittel, er de fleste studier av barn og unge som har vokst opp i regnbuefamilier hovedsakelig av komparativ og psykologisk karakter, og barnas/de unges egne stemmer er stort sett fraværende. I dette avhandlingsarbeidet er det nettopp deltakernes *egne* stemmer som høres, og det er *deres* beretninger om hvordan de ved ulike praksiser og erfaringer har ført forhandlinger med kulturens dominerende tankegods om familie og foreldreskap. Ut fra dette supplerer derfor avhandlingen andre studier om personer som har vokst opp i regnbuefamilier.

Ett av avhandlingens bidrag er synliggjøringen av hvordan personer som har vokst opp i regnbuefamilier stadig må oppklare, forklare og svare på spørsmål om sine familier og foreldrenes seksuelle orientering. Forklaringsarbeidet indikerer hvor sterkt heteronormative oppfatninger fortsatt står i vår kultur, og hvilket merarbeid deltakerne må gjøre i lys av

dette.³⁹ Likevel er ikke deltakerne i dette studiet i en særstilling når det gjelder å måtte forklare eller oppklare forhold som gjelder oppvekst og hverdagsliv. Vi gjenkjenner flere av de samme fortellingene fra studier av for eksempel funksjonshemmede, innvandrere og adopterte (se mellom annet Carsten 2000; Solvang 2002; Alghasi, Fangen, Frønes 2006; Zhao 2012). Det som imidlertid gjelder spesielt for deltakerne i mitt avhandlingsarbeid er at disse er de eneste som forhandler med – og utfordrer - kulturens dominerende heteronormative anvisninger. I avhandlingen diskuteres det hvordan enkelte av deltakerne ut fra bekymringer for ekskludering fra fellesskapet forhandler, men også tilpasser seg, heteronormen. Men avhandlingen diskuterer også hvordan enkelte andre deltakere utfordrer heteronormen. Ved sine til dels kraftfulle forklaringer og oppklaringer om hvordan det er og har vært å vokse opp i regnbuefamilier, utfordrer de rådende normalitetsoppfatninger og skisserer annetheten som norm (Solvang 2006).

Et annet forhold avhandlingen diskuterer er hvordan ønsket om å være "vanlig familie" har vært viktig for samtlige deltakere. Om de ikke nødvendigvis har "omfavnet" normaliteten, har de i stor grad forhandlet den ut fra ønsket om å være "ordinære og vanlige". Dette trer tydeligst fram når de snakker om sine foreldre og sine familier og hvordan de alle definerer seg som en del av et fellesskap; som en del av en familie. De snakker om familie og foreldreskap som konstituert ut fra intimitet, omsorg og hverdagslivets praksiser, uten at gener og blodsband framstilles som spesielt betydningsfullt. Familiedeltakelse handler altså om nære relasjoner til andre familiemedlemmer, og ikke om at familieformasjonen eller familier skal "se sånn eller slik ut". Avhandlingen synliggjør med andre ord hvordan deltakerne snakker om familie på måter som konstituerer at de er familie.

Avhandlingen behandler også hvordan deltakere som er unnfanget ved hjelp av donor posisjonerer og forhandler med sin anonyme eller kjente donor i sitt hverdagsliv. Det finnes svært få undersøkelser hvor personer som selv er unnfanget med donor gir uttrykk for sine praksiser og erfaringer, og i så måte bidrar avhandlingen til kunnskap om dette temaet.

³⁹ I denne sammenheng vil jeg påpeke at de fleste av deltakerne vokste opp på 80-90-tallet, og i en tid hvor det er grunn til å anta at heteronormative oppfatninger virket enda mer dominerende enn de gjør i dag. Dette indikerer at bekymringen for sosial ekskludering var enda større da enn nå. Se også fotnote 9.

Diskusjoner om hvorvidt donor skal være anonym eller kjent diskuteres ofte i media⁴⁰, selv om det er diskusjoner om eggdonasjon og surrogati som sterkest preger debatten i dag.⁴¹

7.2 "Regulative traditions" og "meaning-constitutive traditions"; hensiktsmessige innramminger til analysen?

I overskriften stiller jeg spørsmål om hvorvidt begrepene "*regulative traditions*" og "*meaning-constitutive traditions*" (Gross 2005) kan være hensiktsmessige innramminger for å analysere deltakernes forhandlinger med dominerende oppfatninger av familie og foreldreskap. Tradisjoner forbindes gjerne med praksiser som overleveres mellom generasjoner, og som har til hensikt å binde sammen det gamle og det nye for å skape kontinuitet. Tradisjonsbegreper kan derfor være hensiktsmessige inntak for å ramme inn diskusjoner om normeringsprosessenes betingelser. Begrepene "*regulative traditions*" og "*meaning-constitutive traditions*" betegner historiske overleveringer av strukturell, kulturell og politisk art, og gir mening i å forstå hvordan oppfatningen om "den normale familie" bestående av mor-far-barn blir dominerende. Ved at oppfatningen stadig repeteres, styrker den sin posisjon. Selv om repetisjonene ikke vil være identiske fra gang til gang vil de - nettopp fordi de er repetisjoner - bidra til tradisjonisering og historisering. Men repetisjoner kan også bryte med og utfordre de foregående, siden det dynamiske i repetisjoner skaper rom for overskriding. Eksempler vil kunne være hvordan likekjønnede ekteskap kan utfordre dominerende oppfatninger om hva ekteskap "bør være", eller hvordan de nye reproduksjonsteknologiene kan utfordre forestillinger om hvem som "bør være" foreldre. Repetisjonene kommer her i litt "nye utgaver" som utfordrer de gamle, samtidig som de virker bekreftende både på ekteskap og foreldreskap.

⁴⁰ Eksempel på dette er kronikken "*Ny familiemodell*" (Klassekampen 28.01.2013) og reportasjen "*2 donorer + 2 mødre = Jonas*" (A-Magasinet 22.02.2013).

⁴¹ Den 22. mars 2013 la Regjeringen fram en stortingsproposisjon om endringer i barneloven hvor de foreslår at regelen om at kvinnen som føder barnet er barnets juridiske mor, videreføres. Dette gjelder også hvis kvinnen som føder har mottatt egg fra en annen kvinne ved assistert befruktning i utlandet. Proposisjonen er enda ikke behandlet i Stortinget (pr. september 2013). (Prop. 105 L [2012–2013] Endringer i barnelova [farskap og morskap]).

Tradisjonsbegrepene er også interessante inntak for å forstå hvordan foreldreskap, relasjoner og intimitet forhandles i lys av meningssskapende praksiser i hverdagen. Det er i samhandlings- og forhandlingsprosesser med andre subjekter at våre oppfatninger av hvem vi er og blir, skjer, og det er i disse prosessene at intime relasjoner utvikles. Et eksempel er overleveringen av intimitetens betydning i foreldre-barn-relasjonen. Denne relasjonen bør – slik vi oppfatter den og slik den er normert i kulturen - innebære tilstrekkelig grad av omsorg, varme og nærhet, hvis ikke vil det kunne få negative følger for barnets subjektivering og oppfatning av selvverd. Dette indikerer at intimitet og relasjoner mellom foreldre og barn også kan forstås som tradisjonsoverføringer og historiske repetisjoner.

Til tross for at deltakerne er født inn i kulturens dominerende heteronormativitet, viser deres beretninger at de ikke anser sin oppvekst som særlig annerledes enn barn/unge som har vokst opp med heteroseksuelle foreldre. De har vokst opp i familier hvor foreldreskapet har vært tilfredsstillende ivaretatt, og hvor hverdagslivets praksiser ikke har vært særlig forskjellig fra familier med heteroseksuelle foreldre. Deres beretninger kan analyseres ut fra det Solvang (2006) kaller "en omfavelse" av normaliteten. Imidlertid er det grunn til å stille spørsmål om en "omfavelse" eller en "lengsel" etter normaliteten også kan ha et undertrykkende element ved seg? Med andre ord; at å fødes inn i kulturens tradisjoner handler om å internalisere lengselen etter å være "normal" og "ordinær", men at lengselen også medfører tilpasninger som kan oppleves undertrykkende. Imidlertid foregår det kontinuerlige forhandlinger med "*regulative traditions*", og disse forhandlingene viser hvordan annetheten utfordrer normaliteten og ikke aksepterer annethetens posisjon som annenrangs. Begrepene "*regulative traditions*" og "*meaning-constitutive traditions*" er etter mitt syn hensiktsmessige innramminger i å analysere hvordan subjekter *både* reguleres av og fører meningskonstituerende forhandlinger med tradisjoner og kulturens normative anvisninger om familie og foreldreskap.

7.3 Framtidige diskurser om familie

Avhandlingen har ikke hatt eggdonasjon eller surrogati som tema, av den enkle grunn at dette ikke har vært et aktuelt tema i deltakernes fortellinger. Ingen av deltakerne var heller unnfanget ved hjelp av surrogati. Samtidig er denne reproduksjonsteknologien - sammen med assistert befruktning og donor – de teknologier som i dag sterkest bidrar til å utfordre dominerende oppfatninger om familie og foreldreskap. Det betyr imidlertid ikke at de er

uttømmende for hvordan familie og foreldreskap kan gjøres, noe Stacey og Davenport (2002) peker på når de trekker opp noen perspektiver på nåtidens – og framtidens - familiemangfold;

The postmodern family represents no new normal family structure, but instead an irreversible condition of family diversity, choice, flux, and contest //...// Now that there is no consensus on the form a normal family should assume, every kind of family has become an alternative family. Lesbian or queer families occupy pride and place in this cultural smorgasbord which includes familiar varieties that were historically most prevalent among the poor – such as stepfamilies, unwed motherhood, blended families, bi-national families, divorce-extended kin, cohabiting coupledness, and grandparent families – along with newer developments as at-home fatherhood, deadbeat dads, and open adoption – as well as innovations made possible by new commerce and technology – surrogacy, sperm banks, ovum exchange, genetic screening, gender selection, frozen embryos, and the no-longer-distant specter of human cloning (2002:356-357).

Familier skapes, gjøres og velges i forhandlinger med kulturens og tradisjoners normative anvisninger, og ved intimiteter, emosjoner og relasjoner mellom familieskaperne. Det er imidlertid verdt å merke seg at Stacey and Davenport har vesteuropeisk og nordamerikansk kultur som bakteppe, hvor flere land gjennom politiske vedtak og ikke-diskriminerende tiltak støtter opp om lesbiske og homoseksuelle menns rettigheter til ekteskap, adopsjon, assistert befruktning og surrogati.

Det er et utvidet familiebegrep jeg også forstår Widerberg og Kummens (2012) trekker opp når de diskuterer hvilke posisjoner "hjemmet" har for praksiser og gjøringar av kjønn, klasse og etnisitet. Widerberg og Kummen hevder mellom annet at hjemmet sier noe om beboernes sosiale relasjoner, og at "det er det primære åstedet for å gjøre familie"(2012:332). I tillegg hevder de at hjemmet som sted gir mulighet til å registrere forhold som atmosfære, lukter, lyder etc., forhold som ikke er en selvfølge når familiebegrepet er utgangspunktet, men som kan bidra til å forstå relasjoner og posisjoner det ellers kan være vanskelig å få tak i.

Mens Stacey og Davenport og til dels også Widerberg og Kummen, har *familiebegrepet* som utgangspunkt, snakker Pahl and Spencer (2004) og Spencer and Pahl (2006) om "*personal communities*". De hevder at det ikke er tilstrekkelig å analysere

relasjoner mellom subjekter ut fra kategoriene "familie" og "venner", fordi det eksisterer "*a blurring of boundaries or suffusion between the content of chosen and given relationships*" (2004:203). Selv om Pahl og Spencer/Spencer og Pahl ikke ønsker å kvitte seg med begrepene "familie" og "venner", blir disse i følge forfatterne for avgrensede begrep til å kunne identifisere alle typer relasjoner og posisjoner mellom subjekter. Spencer og Pahl (2006) hevder at ved å spørre informanter spørsmålet: "*Hvem er viktig/betydningsfull for deg nå?*", vil man kunne finne ut om relasjoner og intimiteter mellom subjekter, og hvor innviklede disse kan være. En slik tilnæringsmåte vil kunne bidra til å synliggjøre det de kaller "*hidden solidarities*" (2006:191), og utvide kunnskapen om nærhet eller avstand i intimiteter og relasjoner mellom subjekter. Perspektivet henger til en viss grad sammen med det Smart (2007) snakker om når hun hevder at man som forskere bør gå nærmere inn i subjektets hverdagslivshistorier for å få kunnskap om hvordan relasjoner og intimitet gjøres og forhandles. Hun argumenterer for fruktbarheten av å forfølge det hun kaller "*the connectedness thesis*" i motsetning til "*the individualization thesis*". Poenget med denne tilnærmingen, sier Smart, er at "*it sets the sociological imagination off on a different intellectual trajectory to the one initiated by the individualization thesis*" (2007:189). "*The individualization thesis*" har i følge Smart fokus på fragmentering, differensiering, separasjon og autonomi, og den behøver balansering ved at forskere også har fokus på samhandling, relasjoner, gjensidige emosjoner og intimitet.

Ovenstående viser et familiebegrep i bevegelse. Deltakerne i denne studien bidrar også til å bevege familiebegrepet. Dette gjør de ved måten de snakker om hva som for dem er familie og foreldreskap; at blodsband ikke er avgjørende for å være familie og en god forelder, at kjønn ikke er avgjørende for et godt foreldreskap og at det å være unnfanget ved hjelp av donor også er et privilegium fordi man er et svært ønsket barn, er alle beretninger som utvider og beveger familiebegrepet. Beretningene viser også deltakernes kontinuerlige forhandlinger med et dominerende, heteronormativt tankegodt. Forhandlingene indikerer at oppfatninger om "mor-far-barn"-familien som den "normale" og at foreldreskapet best ivaretas av en mor og en far, fortsatt står sterkt i den danske og norske kulturen.

7.4 Avsluttende kommentar

I sin avhandling om planlagte lesbiske familier hevder Saur Stiklestad (2012) at framveksten av planlagte lesbiske familier og surrogatfamilier har bidratt til å utfordre normeringer for hva en familie kan være. Hun avslutter avhandlingen på følgende måte:

Dersom man vender blikket framover i tid, skal det bli spennende å se hvordan barna som vokser opp i vår samtids mest kontroversielle familier kommer til å betrakte sine familier. Hvordan vil de definere begrepet familie? Mor? Far? Hvilken betydning vil de tillegge det ikke å ha en far, men å ha kommet til en verden ved hjelp av donor, som er kjent eller ukjent? (2012:61).

Med utgangspunkt i et utvalg hvor deltakerne har vokst opp med to mødre, to fedre eller er unnfanget med anonym eller kjent donor, adresserer mine problemstillinger, analyser og diskusjoner både i kappen og artiklene, nettopp noen av disse spørsmålene. Forhåpentligvis utgjør min studie et bidrag til et voksende forskningsfelt hvor de som har eller har hatt sin oppvekst i regnbuefamilier i økende grad selv blir hørt. Deltakerne i denne studien tilhører også på mange måter første generasjon unge/unge voksne som har erfaring fra en oppvekst i regnbuefamilier, og deres stemme vil etter min mening ha stor betydning som referanse også for framtidig forskning på feltet.

Litteraturliste

Ahmed, S. (2004). *The Cultural Politics of Emotion*. Edinburgh: Edinburgh University Press.

Ahmed, S. (2006). *Queer Phenomenology*. Durham and London: Duke University Press.

Alghasi, A., Fangen, K. og Frønes, I. (2006). *Mellom to kulturer*. Oslo: Gyldendal Akademisk.

Almack, K. (2005). What's in a name? An exploration of the significance of the choice of surnames given to the children born within female same sex families. *Sexualities*, 8(2):239-254.

Almack, K. (2008). Display Work: Lesbian Parent Couples and The Families of Origin Negotiating New Kind Relationships. *Sociology*, 42(6):1183-1199.

Ambjørnsen, F. (2004). *I en klass för sig*. Stockholm: Ordfront förlag.

Andenæs, A. (2000). Generalisering: Om ringvirkninger og gjenbruk av resultater fra en kvalitativ undersøkelse. I: H. Haavind (red.), *Kjønn og fortolkende metode*. Oslo: Gyldendal Akademisk.

Andersen, A. (2009). Det norske seksuelle medborgerskap. I: W. Mühleisen og Å. Røthing, (red.), *Norske seksualiteter*. Oslo: Cappelen akademisk forlag.

Annfelt, T.(2007). Heteronormal nok? Heteronormering som veileder for norsk familiepolitikk. I: T. Annfelt, B. Andersen og A. Bolsø (red.), *Når heteroseksualiteten må forklare seg*. Trondheim: Tapir Akademisk Forlag.

Bakhtin, M.M. (1981). Discourse in the Novel. I: M. Holquist (red.), *The Dialogic Imagination*. Austin: University of Texas Press.

- Barr, B. (2009). Regnbuefamilier i Danmark, Sverige og Norge. I: J. Westlund (red.), *Regnbågsfamiljers ställning i Norden. Politik, rättigheter och villkor*. Oslo: NIKK Publikationer 2009:1.
- Bioteknologinämnda (2007). *Endring av bioteknologiloven for å tillate assistert befruktning til lesbiske par*. Svarbrev til Helse – og omsorgsdepartementet, 1. februar 2007. Oslo.
- Bos, H. M. W. and Hakvoort, E. M. (2007). Child adjustment and parenting in planned lesbian families with known and as-yet unknown donors. *Journal of Psychosomatic Obstetrics & Gynecology*, 28(2):121-129.
- Bos, H.M.W and Gartrell, N.K. (2010). Adolescents of the US National Longitudinal Lesbian Family Study: the impact of having a known or an unknown donor on the stability of psychological adjustment.
<http://www.nllfs.org/images/uploads/pdf/NLLFS-adolescents-donor-2010.pdf>
- Bourdieu, P. (1977). *Outline of a Theory of Practice*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Bozett, F. W. (1987). Children of Gay Fathers. I: F.W. Bozett (red.), *Gay and Lesbian Parents*. New York: Praeger Publishers.
- Burell, R. (2005). *Assisted Reproduction in the Nordic Countries*. Copenhagen: Nordic Committee on Bioethics: Nordic Council of Ministers.
- Butler, J. (1990). *Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity*. New York: Routledge.
- Butler, J. (1993). *Bodies That Matter: On the Discursive Limits of "Sex"*. New York: Routledge.
- Butler, J. (1997). Performative Acts and Gender Constitutions: An Essay in Phenomenology and Feminist Theory. I: K. Conboy, N. Medina and S. Stanbury (red.), *Writing on the*

- Body: Female Embodiment and Feminist Theory*. New York: Columbia University Press.
- Carsten, J. (2000). "Knowing where you've come from": ruptures and continuities of time and kinship in narratives of adoption. *Journal of the Royal Anthropological Institute*, 6(4): 687-703.
- Carsten, J. (2004). *After Kinship*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Carrington, C. (1999). *No Place Like Home: Relationships and Family Life among Lesbians and Gay Men*. Chicago: University of Chicago Press.
- Clandinin, D.J. & Connelly, F. M. (2000). Writing, a method of inquiry. I: N.K. Denzin & Y.S. Lincoln (red.), *Handbook of qualitative research*. San Francisco: Jossey-Bass Publishers.
- Dahl, U. (2005). "Det viktigsta är inte vad extremisterna tycker utan vad den stora majoriteten gör". *En kunskapsinventering av forskning om homofobi och heteronormativitet*. Stockholm: HomO/Forum för levande historia.
- Dempsey, D. (2012). More like a donor or more like a father? Gay men's concepts of relatedness to children. *Sexualities*, 15(2): 156-174.
- Eikeland, O. (1992). *Erfaring, dialogikk og politikk*. Doktoravhandling i filosofi. Oslo: Universitetet i Oslo.
- Finch, J. (2007). Displaying Families. *Sociology*, 41(1):65-81.
- Fjær, E.G. & Backe-Hansen, E. (2013). *Å ha foreldre av samme kjønn – hvordan er det, og hvor mange gjelder det?* Oslo: NOVA-rapport 9/2013

Flaks, D., Fischer, I., Masterpasqua, F. & Joseph, G. (1995). Lesbians Choosing Motherhood: A Comparative Study of Lesbian and Heterosexual Parents and Their Children. *Developmental Psychology*, 31(1):105-114.

FNs konvensjon om barnets rettigheter av 20. november 1989 (*Barnekonvensjonen*).

Forskningsetiske retningslinjer for samfunnsvitenskap, humaniora, juss og teologi (2013).
Oslo: NESH

Foucault, M. (1999). *Seksualitetens historie I. Viljen til viten*. Valdres: Pax Forlag EXIL.

Gartrell, N. and Bos, H.M.W. (2010). US National Longitudinal Lesbian Family Studies: Psychological Adjustment of 17-Year-Old Adolescents. *Pediatrics*, 126 (1): 28-36.

Goldberg, A.E. (2007). (How) Does It Make a Difference? Perspectives of Adults With Lesbian, Gay, and Bisexual Parents. *American Journal of Orthopsychiatry*, 77(4): 550-562

Golombok, S. and Tasker, F. (1994). Children in lesbian and gay families: Theories and evidence. *Annual Review of Sex Research*, 5:73-100.

Golombok, S. & Badger, S. (2010). Children raised in mother-headed families from infancy: A follow-up of children of lesbian and single heterosexual mothers, at early adulthood. *Human Reproduction*, 25(1):150-157.

Gross, N. (2005). The Detraditionalization of Intimacy Reconsidered. *Sociological Theory*, 23(3):286-311.

Gubrium, J. F. and Holstein, J. A. (1997). *The New Language of Qualitative Method*. New York: Oxford University Press.

Gullestad, M. (1996). *Hverdagsfilosofier*. Oslo: Universitetsforlaget.

- Haack-Møller, A. & Møhl, H. (1984). Børn af lesbiske mødre. *Dansk Psykolog Nyt*, 38:316-318.
- Hall, D. E. (2004). *Subjectivity*. New York/London: Routledge.
- Halvorsen, R. (1999): Partnerskapslovens tvetydighet. *Tidsskrift for samfunnsforskning*, 40(3): s. 310 – 334
- Hanssen, J. K. (2007). Homoseksuelle foreldre - (U)vanlige familier? Ungdom, unge og voksnes oppveksterfaringer fra familier med homoseksuelle foreldre. *Dansk Sociologi*, 18(3): 9 – 24.
- Hanssen, J. K. (2012). 'My Rainbow Family' – Discomfort and the Heteronormative Logics. *Young*, 20(3): 237 – 256.
- Haraway, D. (1999). Situated Knowledges. I: M. Biagioli (red.). *The Science Studies Reader*. New York and London: Routledge.
- Haraway, D. (2000). *How Like a Leaf: An Interview with Thyra Nichols Goodeve*. London, New York: Routledge.
- Harding, S. (1991). *Whose Science? Whose Knowledge?:thinking from women's lives*. Buckingham: Open University Press.
- Harding, S. (2004). *The Feminist Standpoint Theory Reader. Intellectual & Political Controversies*. New York and London: Routledge.
- Hegna, K., Kristiansen, H.W. og Moseng, B. U. (1999). *Levekår og livskvalitet blant lesbiske kvinner og homofile menn*. Oslo: NOVA-rapport 1/1999.

- Herrmann-Green, L. K. and Gehring T. M. (2007). The German Lesbian Family Study: Planning for Parenthood via Donor Insemination. I: F. Tasker and J.J. Bigner (red.), *Lesbian Parenting: New Directions*. New York: The Haworth Press.
- Heyerdahl, B. M. (1992). *Barn av lesbiske mødre. En gjennomgang av forskning*. Hovedoppgave i psykologi ved Universitetet i Oslo.
- Hollekin, R., Slaatten, H., Anderssen, N. (2012). A Nationwide Study of Norwegian Beliefs About Same-sex Marriage and Lesbian and Gay Parenthood. *Sexuality Research and Social Policy*, 9(1):15-30.
- Holstein, J. A. and Gubrium, J. F. (2004). The Active Interview. I: D. Silverman (red.), *Qualitative Research. Theory, Method and Practice*. London: SAGE Publications.
- Hunter, N. D. (1991). Marriage, Law and Gender: A Feminist Inquiry. *Law & Sexuality*, 1(1): 9 – 30.
- Hydén, L.- C. (2008). Narratives in Illness: A Methodological Note. *Qualitative Sociology Review*, IV(3):49-58.
- Hydén, M. (2000). Forskningsintervju som relationell praksis. I: H. Haavind (red.), *Kjønn og fortolkende metode. Metodiske muligheter i kvalitativ forskning*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Jakobsen, M. D. (2006). *Når Ada og Eva får barn. Hva mener vi om homofile foreldre?* Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet (NTNU); Masteroppgave i sosiologi.
- Jakobsson, N., Kotsadam, A. & Jakobsson S.S. (2013). Attitudes Toward Same-Sex Marriage: The Case of Scandinavia. *Journal of Homosexuality*, 60(9):1349-1360

- Laubjerg, M., Christensen, A. M. & Petersson, B. (2009). Psychiatric status among Langå stepchildren and domestic and international adoptees in Denmark. A comparative nationwide register-based study. *Scandinavian Journal of Public Health*, 2009(0):1- 9.
- Laursen, S. (2008). *Regnbuefamiliers forhold 2008. Empirisk undersøgelse af danske familier, hvor forældrene er homo-, bi – eller transseksuelle*. Landsforeningen for bøsser, lesbiske, biseksuelle og transpersoner.
[http://www.lbl.dk/uploads/media/Regnbuefamiliers forhold 2008 01.pdf](http://www.lbl.dk/uploads/media/Regnbuefamiliers_forhold_2008_01.pdf)
- Lincoln, Y. S. and Guba, E. G. (1985). *Naturalistic Inquiry*. Newbury Park: Sage Publications.
- Linell, P. (2005). *The Written Language Bias in Linguistics*. London: Routledge.
- Lov 8.april 1981 nr. 7 Om barn og foreldre (*Barneloven*).
- Lov nr. 532 *Lov om ændring af lov om ægteskabs indgåelse og opløsning, lov om ægteskabets retsvirkninger og retsplejeloven og om ophævelse af lov om registreret partnerskab*. 12.06.2012.
- Lubbe, C. (2007). Mothers, fathers or parents: Same-gendered families in South Africa. *South African Journal of Psychology*, 37(2): 260-283.
- Meeks, C. and Stein, A. (2006). Refiguring the Family. Towards a Post-Queer Politics of Gay and Lesbian Marriage. I: D. Richardson, J. McLaughlin and M.E. Casey (red.), *Intersections between Feminist and Queer Theory*. Hampshire and New York: palgrave macmillan.
- Meløe, J. (1979). *Notater i vitenskapsteori. Til gruppene i humaniora og samfunnsvitenskap med fiskerifag*. Tromsø: Universitetet i Tromsø.
- Moldestad, O. (2011). Delte meninger om surrogati. *GENialt* (1/2011). (GENialt er Bioteknologinemndas tidsskrift som tar opp etiske og samfunnsmessige sider ved bruk av nye reproduksjonsteknologier).

Morgan, D. H. J. (1996). *Family Connections*. Cambridge: Polity Press.

Morgan, D. H. J. (1999). Risk and Family Practices: Accounting for Change and Fluidity in Family Life. I: E.B. Silva and C. Smart (red.) *The New Family?* London: Sage Publications.

Moser, I. (2006). Mulighetsbetingelser for normalitet. Teknologi, subjektivitet og kropp i ordningen av funksjonshemninger og funksjonsdyktighet. I: T. Hylland Eriksen og J.-K. Breivik (red.), *Normalitet*. Oslo: Universitetsforlaget.

Neumann, I. (2001). *Mening, materialitet og makt: En innføring i diskursanalyse*. Bergen: Fagbokforlaget.

NOU 2009:5 *Farskap og annen morskap. Fastsettelse og endring av foreldreskap*.

Ot.prp. nr. 32 (1992-1993) *Om lov om registrerte partnerskap*.

Ot.prp. nr. 33 (2007-2008) *Om lov om endringer i ekteskapsloven, barnelova, adopsjonsloven, bioteknologiloven mv. (felles ekteskapslov for heterofile og homofile par)*.

Patterson, C.J. (1994). Children of the Lesbian Baby Boom: Behavioral Adjustment, Self-Concepts and Sex Role Identity. I: B. Green & G. M. Herek (red.), *Lesbian and Gay Psychology: Theory, research and Clinical Applications*. Thousand Oaks, CA: Sage.

Pahl, R. and Spencer, L. (2004) Personal Communities: Not Simply Families of "Fate" or "Choice". *Current Sociology*, 52(2):199-221.

Plummer, K. (2005). *Documents of life 2*. London: SAGE Publications.

Prop. 105 L (2012-2013) *Endringer i barnelova (farskap og morskap)*.

- Rand, C., Graham, D. & Rawlings, E. (1982). Psychological Health and Factors the Court Seeks to Control in Lesbian Mother Custody Trials. *Journal of Homosexuality*, 8(1): 27-39.
- Rich, A. (1984). Compulsory Heterosexuality and Lesbian existence. I: A. Snitow, C. Stansell and S. Thompson (red.), *Powers of Desire, the Politics of Sexuality*. New York: Monthly Review Press.
- Richardson, L. (2008). Writing. A Method of Inquiry. I: N. Denzin & Y. S. Lincoln (red.), *Collecting and Interpreting Qualitative Material*. London: Sage Publications.
- Riessman, C.K. (1997). Berätta, transkribera, analysera. En metodologisk diskussion om personliga berättelser i samhällsvetenskaper. I: L.C. Hydén & M. Hydén (red.), *Att studera berättelser*. Stockholm: Liber AB.
- Rosenberg, T. (2007). Queerfeminisme/Introduktion. I: D.M. Søndergaard (red.), *Feministiske tænkere*. København: Hans Reitzels forlag.
- Roseneil, S. (2005). Living and loving beyond the boundaries of the heteronorm: personal relationships in the 21st century. I: L. McKie and S. Cunningham-Burley (red.), *Families in Society. Boundaries and relationships*. Bristol: The Policy Press.
- Ryen, A. (2002). *Det kvalitative intervjuet – fra vitenskapsteori til feltarbeid*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Røthing, Å. og Svendsen, S.H.B. (2008). Norske verdier. Homotoleranse og heteroseksualitet. I: Leirvik, O. og Røthing, Å. (red.), *Verdier*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Schneider, D.M. (1980). *American Kinship: A Cultural Account*. 2nd edition. Chicago: University of Chicago Press.
- Schneider, D.M. (2004 [1972]). What is Kinship All About? I: R. Parkin og L. Stone (red.), *Kinship and Family. An Anthropological Reader*. Oxford: Blackwell Publishing.

- Schneider, D.M. (1997). The Power of Culture: Notes on Some Aspects of Gay and Lesbian Kinship in America Today. *Cultural Anthropology*, 12(2): 270-274.
- Scott, J. (1991). The Evidence of Experience. *Critical Inquiry*, 17(4): 773-797.
- Singer, A. (2000). *Förelldreskap i rättslig belysning*. Skrifter från juridiske fakulteten i Uppsala, 85: Istus förlag.
- Sirnes, T. (2006). Den gode normaliteten. I: T. Hylland Eriksen og J.-K. Breivik (red.), *Normalitet*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Smart, C. (2007). *Personal Life. New directions in sociological reading*. Cambridge: Polity Press.
- Smith, D.E. (1987). *The Everyday World as Problematic. A Feminist Sociology*. Boston: Northeastern University Press.
- Smith, D.E. (1990). *The Conceptual Practices of Power. A Feminist Sociology of Knowledge*. Boston: Northeastern University Press.
- Solheim, J. (2012). Den nordvesteuropiske modellen. I: A.L. Ellingsæter og K. Widerberg (red.), *Velferdsstatens familier*. Oslo: Gyldendal akademisk.
- Solvang, P. (2006). Problematisering, utdefinering eller omfavelse? Om Normaliteten. I: T. Hylland Eriksen og J.-K. Breivik (red.), *Normalitet*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Solvang, P. (2002). *Annerledes. Uten variasjon, ingen sivilisasjon*. Oslo: Aschehoug.
- SOU (2001:10). *Barn i homoseksuelle familjer*. Stockholm: Statens Offentliga Utredningar.
- Spencer, L. and Pahl, R. (2006). *Rethinking Friendship. Hidden Solidarities Today*. Princeton og Oxford: Princeton University Press.

- Spilker, K. (2007). Teknologiske trekanter? Om assistert reproduksjon i et komplisert normativt landskap. I: T. Annfelt, B. Andersen og A. Bolsø (red.), *Når heteroseksualiteten må forklare seg*. Trondheim: Tapir.
- SSB (2007). *Verdiundersøkelsen 2007*. Oslo: Statistisk sentralbyrå.
- Stacey, J. (1993). Good Riddance to 'The Family': A Response to David Popenoe. *Journal of Marriage and the Family*, 55 (3):545-547.
- Stacey, J. & Biblarz, T. J. (2001). (How) does the sexual orientation of parents matter? *American Sociological Review*, 66 (2):159 – 183.
- Stacey, J. and Davenport, E. (2002). Queer Families Quack Back. I: D. Richardson and S. Seidman (red.), *Handbook of Lesbian and Gay Studies*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Staubæs, D. og Søndergaard, D. M. (2005). Interview i en tangotid. I: M. Järvinen og N. Mik-Meyer (red.), *Kvalitative metoder i et interaksjonistisk perspektiv*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Stiklestad, S. S. (2003). *Ungdommer med lesbiske mødre: Hvordan tar de det?* Hovedfagsoppgave i sosialt arbeid. Høgskolen i Oslo.
- Stiklestad, S. S. (2012). *Planlagte lesbiske familier – kontroverser og kunnskap*. Phd-avhandling. Trondheim: NTNU.
- St.meld. nr 29 (2002-2003) *Om familien – forpliktende samliv og foreldreskap*.
- Strathern, M. (1992). *After Nature. English Kinship in the Late Twentieth Century*. Cambridge: Cambridge University Press.

- Strathern, M. (1995). *Displacing Knowledge: Technology and the Consequences for Kinship*. In: F.D. Ginsburg and R. Rapp (red.), *Conceiving the New World Order. The Politics of Reproduction*. Berkeley, Los Angeles, London: University of California Press
- Svarstad, H. (2001). Samfunnsvitenskapelige diskursanalyser. *Sosiologi i dag*, 31(4):3-6
- Søland, B. (1998). A Queer Nation? The passage of the Gay and Lesbian Partnership Legislation in Denmark, 1989. *Social Politics*, 5(1): 48-69.
- Takács, J. & Kuhar, R. (2011). *Doing Families. Gay and Lesbian Family Practices*. Ljubljana: Peace Institute, Institute for Contemporary Social and Political Studies.
- Tasker, F. & Golombok, S. (1995). Adults raised as children in lesbian families. *American Journal of Orthopsychiatry*, 65(2):203 – 215.
- Tasker, F. & Golombok, S. (1997). *Growing up in a lesbian family*. New York: The Guilford Press.
- Tasker, F & Patterson, C. J. (2007). Research on Gay and Lesbian Parenting: Retrospect and Prospect. *Journal of GLTB Family studies*, 3(2/3):9-34.
- Terre Blanche, M. & Durrheim, K. (1999). *Research in practice, applied methods for the social sciences*. Cape Town: UCT Press.
- Vanfraussen ,K., Ponjaert-Kristoffersen, I. and Brewaeys, A. (2002). What does it mean for youngsters to grow up in a lesbian family created by means of donor insemination? *Journal of Reproduction and Infant Psychology*, 20(4): 237-252.
- van Gelderen, L., Bos, H.M.W., Gartrell, N., Hermanns, J. and Perrin, E.C. (2012). Quality of Life of Adolescents Raised from Birth by Lesbian Mothers: The US National Longitudinal Family Study. *Journal of Developmental & Behavioral Pediatrics*, 33(1): 1-7.

- Wainright, J. L., Russell, S. T. & Patterson, C. J. (2004). Psychological Adjustment, School Outcomes, and Romantic relationships of Adolescents With same-Sex Parents. *Child Development*, 7(6): 886-898.
- Wainright, J. L. & Patterson, C. (2008). Peer relations among adolescents with female same-sex parents. *Developmental Psychology*, 44(1):117-126.
- Warner, M. (1991). Introduction: Fear of a Queer Planet. *Social Text*, 9 (4[29]):3-17.
- Weeks, J., Donovan, C. & Heaphy, B. (1999). Everyday Experiments: Narratives of Non-heterosexual Relationships. I: E. Silva and C. Smart (red.), *The New Family?* London: SAGE Publications.
- Wengraf, T. (2001). *Qualitative Research Interviewing*. London/Thousand Oaks/New Delhi: SAGE Publications.
- Weston, K. (1991). *Families we Choose. Lesbians, Gays, Kinship*. New York: Columbia University Press.
- Widerberg, K. og Kummen, T. (2012). Flere skilsmisser – flere hjem. I: Ellingsæter, A.L. og Widerberg, K. (red.), *Velferdsstatens familier*. Oslo: Gyldendal akademisk.
- Wiik, K.Aa., Seierstad, A. & Noack, T. (2012). *Divorce in Norwegian same-sex marriages 1993-2011*. Oslo/Kongsberg: Statistisk sentralbyrå, Discussion Papers no. 723
- Williams, R. (1983). *Keywords*. New York: Oxford University Press.
- Wright, J. M. (2001). Aside from one little, tiny detail, we are so incredibly normal: Perspectives of children in lesbian step families. I: M. Bernstein & R. Reimann (red.), *Queer families, queer politics*. New York: Guilford Press.

Zhao, Y. (2012). *Negotiating Differences. Transnational adoption, Norwegianness and Identity Work*. PhD-avhandling 6/2012. Bodø: Universitetet i Nordland.

Åmås, K.O. (2001). Levekår og livskvalitet blant lesbiske kvinner og homofile menn. I: M. Brantsæter, T. Eikvam, R. Kjær og K.O. Åmås (red.), *Norsk Homoforskning*. Oslo: Universitetsforlaget.

Vedlegg I PROSJEKTINFORMASJON

Hei-

Mitt navn er Jorid Krane Hanssen og jeg er til vanlig høgskolelektor/forsker ved Høgskolen i Bodø. I mars flyttet min kvinnelige samboer, jeg og vår lille hund til Århus i Danmark. Planen er at vi skal bo her fram til sommeren 2005, og i perioden fram til da skal jeg hovedsaklig arbeide med forskning.

Årsaken til at jeg skriver til deg/dere er at jeg holder på med et forskningsprosjekt hvor temaet er hvordan unge som har vokst opp/vokser opp hos homoseksuelle foreldre og/eller i homoseksuelle parforhold har opplevd/opplever sine liv, og behøver hjelp til å finne informanter.

Temaet er interessant ut fra ulike aspekt. Først og fremst fordi det i Skandinavia er lite forskning på hvordan unge med homoseksuelle foreldre har opplevd/opplever sine liv. Det finnes etter hvert en del forskning fra Norge og Sverige, men i all hovedsak er det amerikanske og engelske forskningsstudier det refereres til når det blir henvist til forskningsresultater innenfor temaet. Etter hva jeg har undersøkt er det minimalt av forskning på temaet i Danmark – visstnok kun en undersøkelse fra 1974 om lesbiske mødre. Jeg har derfor begynt datainnsamlingsarbeidet blant danske unge, og ønsker å gjøre et tilsvarende arbeid i Norge. Det vil blant annet være interessant å se hvorvidt danske og norske unge med homoseksuelle foreldre har mye av de samme erfaringene i sine liv, eller om disse er ulike.

Metoden jeg benytter er at de unge skriver sine livshistorier – eller at jeg foretar intervju med MP3-opptaker, og i etterkant nedskriver den unges fortelling, selvsagt i samarbeid med den unge slik at historien gir et mest mulig korrekt bilde av hva den unge forteller.

Som allerede nevnt er jeg i en fase hvor jeg søker informanter til prosjektet, og det er altså her jeg håper du/dere kan hjelpe meg. De jeg søker er unge mennesker – piker og gutter fra ca.14 -15 år og oppover - som kan tenke seg å fortelle hvordan de har opplevd/opplever å vokse opp enten med en lesbisk mor, med en far som er homofil og/eller med et lesbisk foreldrepar eller med et foreldrepar som er homofile. Det jeg håper er altså at flest mulig av informantene/de unge skal skrive sin livshistorie, men jeg kan også intervju dem om de finner det best. Stikkord for livshistoriene kan være hvordan kontakten med andre familiemedlemmer har vært/er, hvordan barnehage og skole har vært/er, vennerelasjoner, naboforhold, arbeidsforhold, hvordan de har det i dag og annet som er viktig for den unge å ta med i sin historie.

Jeg vil kontakte hver enkelt informant – fortrinnsvis pr. e-mail, deretter enten møte den unge og/eller fortsette mailkontakten for å fortelle nærmere hva jeg ønsker han/hun skal gjøre. Så finner vi ut i fellesskap hvorvidt den unge ønsker å skrive eller bli intervjuet, og planlegger vår videre kontakt ut fra dette.

På nåværende tidspunkt er det litt tidlig å si hvordan denne forskningen vil bli presentert, men jeg har planer om både bok og ulike fagartikler, samt at jeg tror media vil kunne fatte interesse for temaet.

Dette var forhåpentligvis tilstrekkelig informasjon til at du/dere har fått en indikasjon på hva jeg håper du/dere kan hjelpe meg med. Ofte er det jo slik at noen kjenner noen som igjen kjenner noen... og det er det jeg ønsker skal skje, siden det ikke er helt enkelt å finne informanter til et prosjekt som dette.

Hvis du kjenner og har snakket med noen unge som kan tenke seg å være med, så kan du sende enten deres mail-adresse og/eller deres telefonnummer til meg, så skal jeg kontakte de direkte.

Jeg vil gjøre oppmerksom på at jeg som forsker er underlagt taushetsplikt, og at alle data vil anonymiseres og behandles konfidensielt. Hvis den unge er under 18 år, har foreldre/foresatte rett til å se spørreskjemaet – om intervju er den relevante datainnsamlingsmetoden. Det er også viktig å gjøre oppmerksom på at selv om informanten er over 18 år, må hun/han klarere med sine foreldre/foresatte at de deltar i prosjektet. Dette siden foreldrene/de foresatte vil bli omtalt som tredjepersoner i prosjektet. Prosjektet beregnes avsluttet ved utgangen av 2006, og alt datamateriale vil anonymiseres ved prosjektet slutt.

Til slutt håper jeg at du/dere ikke finner meg for påtrengende, men heller ser det slik at jeg ønsker at unge mennesker som har vokst opp/vokser opp hos homoseksuelle foreldre skal fortelle omverdenen hvilke erfaringer de har gjort seg. Og at disse erfaringene vil gi betydningsfull viten og kunnskap som vil kunne trekkes inn i diskusjoner om barns oppvekst, foreldrerollen og ulike familiekonstellasjoner.

Jeg kan kontaktes på mailadressen: Jorid.Krane.Hanssen@hibo.no, eller på telefonnumrene +45 86 16 84 89 og +45 24 24 15 19 (mob.).

På forhånd tusen takk for hjelpen –

Århus, desember 2004

Vennlig hilsen Jorid K.H.

Vedlegg II INTERVJUGUIDE.

HALVSTRUKTURERT INTERVJU:

1. **Presentasjon** av meg selv (forskeren). Anonymisering. Tar opp på MP3-spiller, vil slette når det er ferdig – vil få lese det ferdige resultatet, min utskrift til kommentering. Jeg vil forsøke å skrive det mest mulig som en helhetlig livshistorie som du vil få lese og kommentere/rette opp før det gjøres noe mer med det. Resultatet kan bli både bok og/eller presentert som et mer vanlig forskningsprosjekt. Jeg kommer i allefall til å skrive artikler for fagtidsskrifter om de funn jeg gjør.
2. **Presentasjon av informanten; - alder, utdanning/yrke**
3. **Min familie før og nå:**
 - Hvem vokste du opp med?
 - Når skjedde forandringene? Kan du fortelle om det? Hvordan opplevde du det?
 - Husker du spesielle episoder/situasjoner fra denne tiden som har gjort inntrykk på deg?
 - Hvordan er kontakten med familien din i dag?
 - Hvordan er kontakten med resten av slekten/din øvrige familie i dag?
 - Hvordan vurderer du foreldrenes betydning for barn og unges oppvekst?
 - Hva mener du er viktig å gi et barn som vokser opp?
 - Hva tenker du når du hører ordet familie/hva legger du i/betyr det for deg? Hvordan mener du en "idealfamilie" skal se ut?
4. **Mer spesifikt om hvordan det er/har vært å vokse opp i en familie med en homoseksuell mor eller far:**
 - Kjenner du deg fornøyd og tilfreds med din oppvekst til nå, eller kjenner du deg sviktet og misfornøyd hvordan din oppvekst har vært med dine foreldre og den partneren din mor/far evt. har hatt/har?
 - Har foreldrene dine snakket med deg om din familiesituasjon ut fra at du har vokst opp med en homoseksuell foreldre/i et homoseksuelt familieforhold? Synes du dere har snakket tilstrekkelig om dette? Hvis ja, hva tror du det har betydd for deg? Hvis nei, hva tror du det har betydd for deg? Husker du spesielle episoder/situasjoner fra dette som har gjort inntrykk på deg?
 - Hvordan opplevde du det da din mor/far fortalte hun/han var homoseksuell? Husker du spesielle episoder/situasjoner fra dette?
 - Hvordan opplevde du det da en ny partner skulle presenteres? Husker du spesielle episoder/situasjoner fra dette?
 - Hvilken kontakt har du med din homoseksuelle mor/far? Kan du fortelle om den? Hva gjør dere sammen, hva snakker dere om?
 - Hvilken kontakt har du med din homoseksuelle mor/fars partner? Kan du fortelle om den? Hva gjør dere sammen, hva snakker dere om?

- Hvilken kontakt har du med din biologiske mor/far? Kan du fortelle om den? Hva gjør dere sammen, hva snakker dere om?
- Hvem visste i din oppvekst at du vokste opp med homoseksuell far/mor – i et homoseksuelt familieforhold? Husker du episoder/situasjoner og hvilke reaksjoner som kom fra omgivelsene? (barnehagen, slekten, skolen, vennene, naboene etc.)
- Mener du at din familiesituasjon og din mors/fars homoseksualitet har påvirket ditt liv for eksempel
 - o på skolen,
 - o blant venner,
 - o på fritiden,
 - o på arbeidsplassen
 - o i forhold til kjærlighetsforhold?
 - o Andre situasjoner?

Hvordan og på hvilken måte? Husker du spesielle episoder/situasjoner som kan knyttes til dette?

- Hvilke fordeler har din familiesituasjon og oppvekst gitt deg?
- Hvilke ulemper har din familiesituasjon og oppvekst gitt deg?
- Hvor opptatt er du av din familiesituasjon i dag? Hvor åpen er du på det?

5. Mer spesifikt om stigmatisering og besværligheter?

- Har du noen ganger forsøkt å skjule din familiebakgrunn? Hvis ja, hvordan og hvilke situasjoner? Husker du spesielle episoder/situasjoner da dette var aktuelt? Hvordan opplevde du det?
- Har du opplevd lengre perioder med problemer og det å ha det vanskelig fordi din mor/far var homoseksuell, og at de evt. hadde en homoseksuell partner? Hvis ja, husker du spesielle episoder/situasjoner da dette skjedde? Hvordan opplevde du det?
- Har du opplevd at din mor/far/partner har blitt utsatt for ubehageligheter fordi de er homoseksuelle? Hvis ja, husker du spesielle episoder/situasjoner da dette skjedde? Hvordan opplevde du det?
- Mener du omgivelsene har behandlet deg annerledes enn andre barn/unge på grunn av din mor/fars homoseksualitet og din familiesituasjon, for eksempel;
 - o på skolen,
 - o blant venner,
 - o på fritiden,
 - o på arbeidsplassen
 - o i forhold til kjærlighetsforhold?
 - o samfunnet og politikere
 - o andre situasjoner?

Hvis ja, hvordan skjedde det? Husker du spesielle episoder/situasjoner som kan knyttes til dette? Vil du kalle dette for mobbing? (varte det lenge, eller var det enkeltepisoder?) Hvordan opplevde du dette? Hva gjorde du med det?

6. Min identitet – hvem er jeg?

- Hvordan er din hverdag? Hva laver du? Fritiden?
- Hvordan vil du beskrive deg som person? (åpen, innesluttet, glad, fornøyd, trist etc.)
- Hvordan tror du andre oppfatter deg? (foreldre, venner, arbeidskamerater etc.)
- På hvilken måte mener du din homoseksuelle mor/far og evt. hennes/hans partnerskap har påvirket deg som person/til at du har blitt den du er?
- Har du i løpet av oppveksten følt deg lik eller ulik de fleste andre mer generelt? Hvis ja, husker du spesielle episoder/situasjoner da dette skjedde? Hvordan opplevde du det? Hva tror du det har betydd for deg?
- Opplever du deg i dag som de fleste andre eller ulik de fleste andre mer generelt?
- Har din foreldres homoseksuelle identitet påvirket ditt syn på kjærlighet og seksualitet? Hvis ja, på hvilken måte? Kan du fortelle om situasjoner/episoder hvor du mener dette kan ha hatt betydning?
- Skulle du anbefale at andre fikk oppleve å vokse opp i slike familieforhold som du har gjort? Hvorfor/hvorfor ikke?

7. Andre forhold du vil kommentere/utdype/ som jeg har glemt å spørre om? Hvordan har intervjuet vært?

FEM PÅSTANDER/SPØRSMÅL JEG ØNSKER DU SVARER MER SPESIFIKT PÅ:

- 1) det beste for barn er å vokse opp med en mor og en far. Hvorfor/hvorfor ikke?
- 2) et barn der vokser opp med en homoseksuell mor/far eller i et homoseksuelt parforhold utsettes for ekstra belastninger i sin oppvekst. Hvis ja, hva tenker du på? Hvis nei, hvorfor ikke?
- 3) lesbe – og homsepar bør ikke få adoptere barn. Hvorfor/hvorfor ikke?
- 4) Ønsker du å anbefale det livet du har levd med din familie til andre? Hvorfor/hvorfor ikke?
- 5) Samfunnet og politikere diskriminerer homoseksuelle. Hvis ja, på hvilken måte?

Vedlegg III INFORMASJON OM "Å SKRIVE MIN HISTORIE"

HVA BETYR DET "Å SKRIVE MIN HISTORIE"?

Det å skrive sin livshistorie kan være en krevende prosess. Imidlertid gir denne presentasjonsformen betydningsfulle gevinster. En av disse er at når jeg forteller og tenker over mitt erfarte liv på en skriftlig måte, så gir det meg mer tid til å tenke over hva mine erfaringer har "gjort" med meg. Jeg reflekterer og forsøker å forstå mine erfaringer i lys av den situasjonen jeg befant meg i da jeg erfarte akkurat *det* – eller da akkurat *det* hendte – og det gjør meg mer bevisst hva erfaringene har betydd for at jeg er den personen jeg er. Det å skrive en livshistorie har altså en fortellende form, det betyr at jeg viser en nærhet og et personlig engasjement ved å ha et såkalt innenfra-perspektiv. Det er *min* historie, *min* erfaring og *mine* tanker og refleksjoner knyttet til disse erfaringene/situasjonene/hendelsene det er viktig å få skrevet om. En livshistorie – en fortelling om mitt levde liv – skaper sammenheng og helhet for meg. Den knytter hendelser sammen i en årsakssammenheng, men ikke nødvendigvis i noen logisk og kronologisk orden som skal forklares. Det er *mine opplevelser* knyttet til hendelsene/situasjonene som er det viktige. Og disse erfaringene blir min fortelling – min livshistorie – og blir derfor bilder og tanker om mitt levde liv.

Når du skal skrive en livshistorie knyttet til dette prosjektet, vil avgrensningen være temaet for prosjektet. Jeg vil du skal holde fokus på hvordan du har opplevd å vokse opp med en homoseksuell mor/far, og hvordan du har opplevd å vokse opp hos et lesbisk par/bøssepar – hvis det også er en del av din erfaring. Det betyr at når du forteller og reflekterer over dine erfaringer/situasjoner/hendelser, så kan disse knyttes til områder som:

- **Min familie før og nu;**- når skjedde forandringene og hvordan opplevde jeg disse forandringene? Hva har disse forandringene betydd for meg? **Har du konkrete situasjoner/hendelser du spesielt erindrer fra fortid og/eller nutid som du kan fortelle om?**
- **Stigmatisering/besværligheter;** - har jeg opplevd situasjoner hvor det å være barn til en homoseksuell var/er besværlig? Hva tenker jeg dette har betydd for meg? **Har du konkrete situasjoner/hendelser du spesielt erindrer fra fortid og/eller nutid som du kan fortelle om?**
- **Min egen identitet;** - hvordan opplever jeg mitt hverdagsliv? Hvordan vil jeg beskrive meg selv som person, - kjenner jeg meg lik eller ulik andre, og hva består en eventuell ulikhet i? På hvilken måte mener jeg mine foreldres seksualitet har påvirket mitt syn på kjærlighet og seksualitet? **Har du konkrete situasjoner/hendelser du spesielt vil nevne både fra fortid og/eller nutid, og som du kan fortelle om?**

OBS: Hvis du har andre erfaringer/opplevelser du mener er viktig og som du vil skrive om i tillegg, så gjør det! Områdene jeg har fokusert på bør du skrive noe om, men ellers står du fritt til å ta med andre forhold du mener er viktig for deg.

Det ville vært fint om du skriver din livshistorie på mer enn 5 sider, men kanskje ikke lengre enn 15. Dette avgjør du imidlertid selv, - finner du det nødvendig å skrive over 15 sider, så gjør du det.

DEL II

ARTIKLENE

Artikkel I:

Homoseksuelle foreldre - (u)vanlige familier? Ungdom, unge og voksnes oppveksterfaringer fra familier med homoseksuelle foreldre. *Dansk Sociologi*, 18(3): 9 – 24, 2007

Artikkel II:

My Rainbow Family – Discomfort and the Heteronormative Logics. *Young*, 20(3): 237 – 256, 2012

Artikkel III:

The Donor Figuration: A progenitor, father or friend? How young people in planned lesbian families negotiate with their donor.

Artikkelen er re-innsendt tidsskriftet *Sexualities* etter to refereegjennomganger.